

■ Av. Fatma AKYOL* ■

SORUŞTURMA EVRESİNDE ŞÜPHELİNİN İFADESİNİN ALINMASI USULÜ VE DELİL DEĞERİ

THE PROCEDURE FOR TAKING THE SUSPECT'S STATEMENT DURING THE INVESTIGATION PHASE
AND VALUE OF EVIDENCE

ÖZET

Şüphelinin kolluk görevlileri veya Cumhuriyet savcısı tarafından soruşturma konusu suçla ilgili olarak dinlenmesi anlamına gelen ifade alma işlemi; işlendiği iddia edilen suçla konu olayın aydınlatılması, delillerin ortaya çıkartılması ve suç soruşturmasına yön verilmesi bakımından önem arz etmektedir. Ancak ifade alma işlemi sırasında yetkili makam tarafından yasak usullere başvurulması, hukuka aykırı delil oluşmasına sebep olmaktadır. Nitekim yargılamanın diğer aőamalarında da suçun ispatının zorlaşmaması adına; bu işlemin, ifadesi alınan kişinin hakları ihlal edilmeden usulüne uygun olarak yapılması gerekmektedir. Çalışmamızda da ifade alma işlemi, yasada belirtilen usul ve kurallar çerçevesinde, delil değeri ile birlikte ele alınarak ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İfade Alma, İfade Alma Usulü, Şüpheli Hakları, Şüpheli İfadesinin Delil Değeri, Yasak Usulle İfade Alma Yöntemleri.

ABSTRACT

The process of taking statements, which means that the suspect is heard by law enforcement officers or the public prosecutor regarding the crime subject to investigation; it is important in terms of enlightening the incident subject to the alleged crime, revealing the evidence and directing the criminal investigation. However, the application of prohibited procedures by the competent authority during the statement taking process leads to the formation of unlawful evidence. Thus, in order not to make it difficult to prove the crime in other stages of the trial; this should be done duly without violating the rights of the person whose statement was taken. In our study, the process of taking statements has been evaluated in detail within the framework of the procedures and rules specified in the law, together with the evidence value.

Keywords: Taking Statement, Taking Statement Procedure, Suspect Rights, Prohibited Methods of Taking Statement, Evidence Value of Suspect's Statement.

Makale Geliő Tarihi: 20.10.2020 **Kabul Tarihi:** 13.04.2021

Avukat, İzmir Barosu. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Öğrencisi, av.fatmaakyol@gmail.com.

GİRİŞ

Sosyolojik ve bilimsel bir olgu olan ve insanlık tarihinin en başından beri var olan suç, en önemli toplumsal sorunlardan biri olarak görülmektedir. Dolayısıyla sorunların çözümlenerek toplumsal refahın sağlanması için evrensel ve ulusal açıdan giderek çok daha fazla çaba harcanması gerekmektedir. Nitekim bireylerin suç işlemesi ile mevcut kamu düzeni sekteye uğradığından; hem ortaya çıkan aksamaların önlenmesi ile toplumun korunması hem de suç işleyen bireylerin topluma yeniden kazandırılması amacıyla cezalandırma yöntemleri geliştirilmektedir. Ancak doğru ve adil bir düzen yürütülebilmesi için; öncelikle temel hak ve özgürlüklerin korunmasına yönelik hukuk kurallarının açıkça düzenlenmesi ve bu kurallara uyulması için gerekli yönetim ve denetimin sağlanması gerekmektedir.

Türk hukukuna bakıldığında; Anayasa (Ay.)¹ m.2'ye göre Türkiye Cumhuriyeti, bir hukuk devletidir. Söz konusu ilke gereği bireylere tanınan temel hak ve özgürlükler Anayasa ile güvence altına alınmıştır. Çalışma konumuz olan ifade alma işlemi ile ilişkilendirebileceğimiz *savunma* ve *adil yargılanma hakkı* da söz konusu temel hak ve özgürlüklerdendir. Bu haklar, Ay. m.36/1'deki "*Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir.*" hükmü ile güvence altına alınmıştır. Dolayısıyla kişilerin karşı karşıya kaldığı her türlü suç isnadı durumunda gerekli görülen tüm işlemler, adil yargılanma ilkeleri doğrultusunda, hukuka ve hakkaniyete uygun bir şekilde yapılmalıdır.

Bununla birlikte; suç işlenmesine yönelik önleyici tedbirlerin ve yaptırım içeren hukuki düzenlemelerin bulunması da ayrıca önem arz etmektedir. Kaldı ki suç işlenmesinin önlenmesi, Türk ceza hukukunun en temel amaçları arasında yer almaktadır². Ceza muhakemesi hukuku ise, ceza hukukunun uygulanabilmesi için gerekli ortamı oluşturduğun-

¹ 18.10.1982 tarih ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, (RG. 9.11.1982 - 17863).

² SOYASLAN, Doğan; Ceza Muhakemesi Hukuku, 3. Baskı, (Yetkin Yayınları), Ankara 2007, s. 46.

dan; her iki hukuk dalının da önleme görevinde birbirine bağlı ancak ayrı kamu hukuku disiplini oldukları kabul edilmektedir³. Ceza kanunlarında işlenmesi muhtemel suçlar ve işlendikleri takdirde verilecek cezalar belirtilmekte iken; ceza muhakemesi ile bir suçun işlenip işlenmediği kanısına nasıl varılacağı, bu doğrultuda yargılamanın ne şekilde yapılacağı ve nasıl hüküm verileceği düzenlenmektedir. Bir başka ifadeyle, ceza muhakemesinde maddi gerçeğe ulaşılması amaçlanmaktadır. Bu amaçla yargılamanın üçayağı olan savunma ve iddia makamı ile yargılamayı yapacak olan mahkeme veya hâkim ortak bir çalışma yürütmekte; bu kapsamda da öncelikle yasalarca belirlenmiş kuralların bireylerce ihlal edilip edilmediği araştırılmaktadır. Herhangi bir kurala aykırı davranıldığına dair yeterli delile ulaşıldığında ise kişinin suçu işlediği iddiası ileri sürülmektedir⁴.

Ay. m.38 ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)⁵ m.6'ya göre “suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar kimse suçlu sayılmaz”. Masumiyet karinesi olarak adlandırdığımız bu ilke doğrultusunda, şüpheli bir kişiye suçlu diyebilmemiz için hakkında kesinleşmiş bir mahkeme kararı olması gerekmektedir. Yargılama aşamasının adil bir kararla sonuçlanabilmesi için ise şüphelinin lehine ve aleyhine olabilecek tüm delillerin toplanması ve bu kapsamda ifadesine de başvurulması gerekmektedir. Nitekim her suçta mağdurun suça konu olay hakkında tümüyle bilgi sahibi olmaması olağan olmakla birlikte; şüpheli çoğunlukla doğrudan bilgi sahibi olan kişidir. Zira olay anında ne olup bittiğini ve mağdura karşı hangi eylemlerde bulunduğunu, susma hakkını kullanmayı tercih etmediği takdirde, ayrıntılarıyla birlikte açıklayabilecek konumdadır. Dolayısıyla olayın aydınlatılması, delillerin ortaya çıkartılması ve suç soruşturmasına yön verilmesi bakımından şüphelinin ifadesinin alınması oldukça önemlidir.

³ ŞAHİN, Cumhur/GÖKTÜRK, Neslihan; Ceza Muhakemesi Hukuku, I, 10. Baskı, (Seçkin Yayıncılık), Ankara 2019, s. 40.

⁴ CENTEL, Nur/ZAFER, Hamide; Ceza Muhakemesi Hukuku, 15. Bası, (Beta Yayıncılık), İstanbul 2018, s. 3.

⁵ 10.3.1954 tarih ve 6366 sayılı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi-İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşme ve Buna Ek 1 No'lu Protokolün Tasdiki Hakkında Kanun, (RG.19.3.1954 - 8662).

İddiaların doğru kabul edilmediği ihtimalinde ise şüpheli; olay yerinde olmadığını, olaya karışmadığını veya olayların iddia edildiği şekilde gelişmediğini açıklayarak, lehe delillerle birlikte savunma yapabilecek ve kendi iddialarını ispatlayabilecek konumdadır. Zira ifade alma, yalnızca salt maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasında kullanılan yönlendirici bir işlem değil; aynı zamanda soruşturma evresinde şüphelinin doğrudan veya müdafî yardımı ile savunma hakkını kullandığı en önemli ceza muhakemesi işlemlerindedir. Dolayısıyla bu işlem, bazı yükümlülüklerin yanında bir takım hakları da içinde barındırmaktadır. Söz konusu hakların ihlal edildiği durumlarda ise hukuka aykırılıklar ile yasak ifade alma yöntemleri ortaya çıkmaktadır.

İfade almanın önemi doğrultusunda hazırlamış olduğumuz çalışmamızda da; öncelikle konumuz ile ilgili olarak soruşturma evresi, şüpheli ve ifade alma kavramları açıklanmıştır. Devamında genel olarak ifade almaya ilişkin kurallar ile ifade almanın esasları ve yürüyüşü kapsamında; yöntem ve ilkeler ile şüphelinin bu aşamada sahip olduğu haklar sırasıyla açıklanmıştır. Daha sonra yasak ifade yöntemleri ayrıntılı olarak incelenmiş ve alınan ifadenin delil değeri, yetkili makama ve müdafî huzurunda alınıp alınmamasına göre ayrı başlıklar altında incelenmiştir.

I. İLGİLİ KAVRAMLAR

A. Soruşturma Evresi Kavramı

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu(CMK)⁶'nın 2. maddesine göre soruşturma, “*yetkili mercilerce suç şüphesinin öğrenilmesinden iddianamenin kabulüne kadar geçen evreyi*” ifade etmektedir. İddianamenin kabulü ile soruşturma evresi sona ermekte, kamu davası açılarak kovuşturma evresi başlamaktadır. Kamu davasının açılmasına yer olup olmadığına karar vermek amacıyla soruşturma yapmak ve yaptırmak ise Cumhuriyet başsavcılığının görevidir (Adli Teşkilat K. m.17).

⁶ 4.12.2004 tarih ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu, (RG.17.12.2004 - 25673).

Ayrıca CMK m.160/1'e göre, "Cumhuriyet savcısı ihbar veya başka bir suretle bir suçun işlendiği izlenimini veren bir hali öğrenir öğrenmez kamu davasını açmaya yer olup olmadığına karar vermek üzere hemen işin gerçeğini araştırmakla yükümlüdür". Bu kapsamda soruşturma evresi, soruşturma makamları tarafından maddi gerçeğin ortaya çıkarılması yolunda yeterli delil elde etmek için; işlenen suçta dair delillerin ve fail veya faillerin ortaya çıkarılması amacıyla yapılan işlemlerden oluşmaktadır. Zira soruşturma evresinin görevi, kovuşturmayı hazırlamaktır; bulunan delilleri koruma altına alma ve yeterli delile ulaşıldığı takdirde olayı mahkeme önüne taşımaktır⁷.

İhbar veya başka bir suretle suçun işlendiği haberini alan soruşturma makamları derhal işin gerçeğini araştırmaya başlar. Ancak ihbar ve şikâyet konusu fiilin suç oluşturmadığının herhangi bir araştırma yapılmasını gerektirmeksizin açıkça anlaşılması veya ihbar ve şikâyetin soyut ve genel nitelikte olması durumunda *soruşturma yapılmasına yer olmadığına* karar verilir (CMK m.158/6). Bu karara karşı, CMK m.173'teki usule göre itiraz edilebilir. İtiraz kabul edildiği takdirde Cumhuriyet başsavcılığı soruşturma işlemlerini başlatır. Bu aşamadan sonra ifade alma işlemi yapılabilse de itirazdan önceki aşamada soruşturma aşamasına dahi geçilmediği için şikâyet edilenin ifadesi alınamamaktadır. Kaldı ki soruşturmaya yer olmadığı kararı verildiği takdirde şikâyet edilen kişiye şüpheli sıfatı da verilememektedir (CMK m.158/6).

Suçun işlendiği izlenimi üzerine Cumhuriyet savcısı tarafından soruşturma başlatılır. Soruşturmanın sonunda; kamu davası açılması için yeterli şüphe oluşturacak delil elde edilememesi veya kovuşturma olanağı bulunmaması halinde ise, *kovuşturmaya yer olmadığı kararı* verilir (CMK m.172/1). Bu karara itiraz edilmediğinde ya da yapılan itiraz ilgili sulh ceza hâkimliği tarafından reddedildiğinde, kural olarak soruşturma evresi bitmiş olur. Bu takdirde, soruşturmanın konusunu oluşturan fiille ilgili yeni delil meydana çıkmadıkça ve bu hususta sulh ceza hâkimliğince bir karar verilmedikçe, aynı fiille ilgili kamu davası açılmamaktadır (CMK m.172/2).

⁷ CENTEL/ZAFER, s. 90.

Buna karşılık Cumhuriyet savcısı, soruşturma evresi sonunda toplanan delillerin, suçun işlendiği hususunda yeterli şüphe oluşturması durumunda, soruşturma konusu suçla ilgili yargılama yapmakla görevli mahkemeye hitaben kamu davasının açılması için bir iddianame düzenler (CMK m.170/2-3). Kendisine gönderilen mahkemenin, iddianameyi kabul etmesiyle birlikte soruşturma evresi sona erer ve kovuşturma evresi başlar (CMK m.2/1-f).

Sonuç olarak; soruşturma evresinde nihai maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasını mümkün kılmak için gerekli ve yeterli delillerin toplanması amaçlanmaktadır. Yeterli delillerin bulunması sonucunda yeterli şüpheye ulaşıldığı takdirde soruşturmanın seyri belirlenmektedir. Bu aşamanın eksiksiz ve hukuka uygun bir şekilde ilerlemesi kovuşturma aşamasında da önemli bir rol oynamaktadır.

B. Şüpheli Kavramı

Bir suçun işlendiği izlenimi üzerine başlatılan soruşturmada, bu suçun kim tarafından işlendiği tespit edilmeye çalışılmakta ve suça konu olayla ilgili şüpheli olabilecek kişiler araştırılmaktadır. Belirtelim ki; gündelik hayatta ve özellikle basında şüpheli sıfatı yerine *zanlı* kelimesi de sıklıkla kullanılmaktadır⁸.

Şüpheli, “somut olgularla birlikte işlendiği sonucuna varılan suçun fail veya suç ortağı (şerik) olabileceği ihtimali üzerinde durulan kişilerdir”⁹. Ancak meçhul bir faile karşı yürütülen ve henüz kimsenin şüpheli olma ihtimalinin ortaya çıkmadığı aşamada, şüpheliden söz edilemeyecektir¹⁰. Kaldı ki; soruşturma yürütülürken suçla ilişkisi olan veya olmayan herkese şüpheli gözüyle bakılmamalı, şüpheli sıfatını haiz

⁸ Zanlı ve şüpheli kavramları ile aralarındaki ilişki konusunda bkz. DEMİRBAŞ, Timur; Soruşturma Evresinde Şüphelinin İfadesinin Alınması, 5. Baskı, (Seçkin Yayıncılık), Ankara 2018, (Şüphelinin İfadesinin Alınması), s. 42-44. Buna karşılık Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlükte zanlı kelimesi, şüpheli kelimesi ile eş anlamlı kabul edilmiştir (<https://sozluk.gov.tr/>, e.t:08.06.2020).

⁹ CENTEL/ZAFER, s. 160.

¹⁰ YURTCAN, Erdener; Ceza Yargılaması Hukuku, 16. Bası, (Seçkin Yayıncılık), Ankara 2019, s. 203; ŞAHİN/GÖKTÜRK, s. 29-30.

olacak kişinin suçu işlendiğine dair yeterli somut olgular bulunmalıdır. Dolayısıyla soruşturma makamı olan Cumhuriyet savcısı ve onun yardımcısı sıfatıyla adli kolluk tarafından bir kişiden şüphelenilerek o kişi hakkında araştırmaya başlanması halinde, bu kişinin şüpheli sıfatını aldığı söylenebilir. Sonuçta belirli bir kişi veya kişiler üzerinde şüphe yoğunlaşınca, şüpheli kavramı ortaya çıkmaktadır¹¹.

CMK m.2/1-a'da da, şüpheli kavramı, “*soruşturma evresinde, suç şüphesi altında bulunan kişi*” şeklinde tanımlanmıştır. Yapılan bu geniş tanım sayesinde, suç şüphesi altında bulunan kişiler, ceza muhakemesi hukukunda kendilerine şüpheli sıfatıyla tanınan haklardan yararlanabilmektedir¹². Belirtelim ki; kanuna bakıldığında şüpheli ve sanık kimi zaman aynı hükümlere tabi tutulmuştur¹³. Ancak buradan aynı kavramlar varsayıldığı yahut her şüphelinin sanık olduğu sonucu çıkartılmamalıdır. Kaldı ki CMK'nın 2. maddesinde iki kavram açıkça ayırt edilmiş ve *sanık* kavramı “*kovuşturmanın başlamasından itibaren hükmün kesinleşmesine kadar suç şüphesi altında bulunan kişi*” olarak tanımlanmıştır. Dolayısıyla iddianamenin kabulü ile şüpheli artık sanık sıfatını haiz olur.

Ayrıca bir kişinin cezalandırılabilir bir fiil işlediğine dayanan şüphe, her suçlamanın bağlantı noktasını oluşturmakla birlikte; muhtemel şüphenin yoğunluğuna göre uygulanacak tedbirlerin belirlenmesi ile soruşturma ve kovuşturma organlarının hangi doğrultuda ilerleyeceği konusunda bir araç olmaktadır¹⁴. Dolayısıyla şüphelinin isnat edilen suçu işlediğine dair var olan şüphenin yoğunluğu da soruşturmanın devamı açısından önem arz etmektedir.

¹¹ DÖNMEZ, Burcu; Ceza Muhakemesi Hukukunda Çapraz Sorgu (Doğrudan Soru Yönelme), 2. Baskı, (Seçkin Yayıncılık), Ankara 2019, s. 143; YURTCAN, s. 204.

¹² PEHLİVAN, Ali; “Soruşturma Evresinde Müdafî ve Vekilin Evrak İnceleme Yetkisi”, MÜHF Hukuk Araştırmaları Dergisi, C. 19, S. 2, s. 1495.

¹³ Şüpheli hakları ile sanık haklarının, kural olarak örtüştüğüne dair bkz. CENTEL//ZAFER, s. 165.

¹⁴ DEMİRBAŞ, Timur; “Soruşturma Evresinde Şüphelinin İfadesinin Alınması ve Müdafilik”, Ceza Hukuku Dergisi, C. 2, S. 4, Ağustos 2007, (İfade Alma ve Müdafilik), s. 80-81.

C. İfade Alma Kavramı

1. Genel olarak

İfade alma, şüphelinin kolluk görevlileri veya Cumhuriyet savcısı tarafından soruşturma konusu suçla ilgili olarak dinlenmesidir (CMK m.2/1-g). Bir başka anlatımla; araştırma işlemi olup, soruşturma evresinde şüpheli tarafından kendisine isnat edilen suçla ilgili gerçekleşmiş olayların kolluk görevlileri veya Cumhuriyet savcısı önünde doğrudan aktarılmasını ifade etmektedir. İfade alma ile maddi gerçeği bulmak için araştırma yapılması ve delil toplanmasının amaçlanması ile birlikte şüphelinin de suçla konu olayla ilgili savunma yapabilmesi sağlanmaktadır.

Fonksiyonel açıdan bakıldığında yetkili makamlarca alınan ifade, doktrinde, araştırma ve doğrulama ifadesi olarak ikiye ayrılmaktadır¹⁵. “Suçla ilgili bilgi toplama amacıyla ilk alınan ifadeye, *araştırma ifadesi* denilmektedir. İlk ifadeden sonra, bu ifadedeki yanlışları bulmak veya ilk ifadeyle karşılaştırma yapmak üzere tespit edilen ikinci ifadeye ise *doğrulama ifadesi* denilmektedir”¹⁶. Tanımlardan da anlaşılacağı üzere; var olan şüpheleri gidermek amacıyla şüphelinin ikinci kez ifadesinin alınması mümkündür.

Buna karşılık; Anayasa gereği hiç kimsenin kendi aleyhine delil vermek mecburiyeti bulunmadığı için, şüphelinin konuşmak mecburiyeti bulunmamaktadır¹⁷. Söz konusu durum hukukumuzda *susma hakkı* olarak nitelendirilir. Dolayısıyla kendisine suç isnat edilen herkes ifade verme esnasında susma hakkına sahiptir. Kaldı ki; ifadesi alınacak kişiler konuşmaya mecbur kılındığında yasak ifade yöntemi ortaya çıktığından, şüpheli kendi rızasıyla ve özgür iradesiyle konuştuğu takdirde yapılan işlem ancak hukuka uygun sayılmaktadır.

¹⁵ DEMİRBAŞ, Şüphelinin İfadesinin Alınması, s. 67-68; ÖZTÜRK ve diğerleri; Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, 14. Baskı, (Seçkin Yayıncılık), Ankara 2020, s. 369.

¹⁶ CENTEL/ZAFER, s. 245.

¹⁷ YENİSEY, Feridun/NUHOĞLU, Ayşe; Ceza Muhakemesi Hukuku, 6. Baskı, (Seçkin Yayıncılık), Ankara 2018, s. 595.

Ayrıca ifade alma konusunda kanunda, şüpheli ve ceza muhakemesinin soruşturma aşaması esas alınarak bir tanım yapılmasıdır. Ancak dikkat edilmesi gereken husus, soruşturma evresinde bazı hallerde şüphelinin dinlenmesinin “sorgu” olarak nitelendirilebileceğidir. Zira CMK m.2/1-h’de sorgu; “*şüpheli veya sanığın, hâkim veya mahkeme tarafından soruşturma veya kovuşturma konusu suçla ilgili olarak dinlenmesi*” şeklinde tanımlanmıştır. Buna göre, kovuşturma aşamasında sanığın kolluk görevlileri yahut Cumhuriyet savcısı tarafından dinlenmesi mümkün olmamakla birlikte, şüphelinin soruşturma evresinde hâkim tarafından dinlenebilmesi mümkündür. İkinci duruma verilebilecek en önemli örnek; tutuklama istemiyle sevk edilmesi halinde şüphelinin sulh ceza hâkimi tarafından sorgulanmasıdır¹⁸.

O halde her iki kavram açısından değerlendirildiğinde, CMK bakımından dinleme işlemini yapan makama göre bir ayırım yapıldığını söylemek mümkündür. Suç şüphesi altında bulunan kişinin kim tarafından dinleneceğini göstermesi dışında, esasta bu ayırımın bir önemi bulunmamaktadır. Çünkü ifade ve sorgu, kanunda büyük ölçüde aynı esaslara tabi kılınmıştır. Buna karşılık sonuçları bakımından; müdafî olmaksızın kollukta ifade alınması örneğinde olduğu gibi, bazı farklılıklar bulunmaktadır (m.148/4, 213)¹⁹.

2. İfade alma kapsamına girmeyen durumlar

Suçun işlendiği haberini alan kolluk, suç ve suçu işleyen kişilerle ilgili olarak olayı somutlaştırmak amacıyla derhal araştırmalara başlamaktadır. Özellikle fail henüz belli değilse bu aşamada, kolluk yapılan araştırmalar kapsamında etraftakilere rastgele sorular sorarak bilgi toplayabilir²⁰. Kural olarak ifade alma sayılmayan ve *bilgi toplama* veya

¹⁸ APİŞ, Özge; “Güncel Yargı Kararları ve Yasa Değişiklikleri Işığında İfade Alma ve Sorgu Sırasında Şüpheli/Sanığın Hakları”, MÜHF Hukuk Araştırmaları Dergisi, C. 25, S. 1, Haziran 2019, s. 55.

¹⁹ SOYASLAN, s. 335; ŞAHİN/GÖKTÜRK, s. 36.

²⁰ “Örneğin, bir işyeri sahibi polisi arar ve o gün işyerinde hırsızlık yapıldığını, bunu orada çalışan yedi işçiden birinin gerçekleştirmiş olabileceğini söyler. Bu durumda, polis, olay yerine giderek, şüphe belli bir yönde somutlaşmaya kadar, hiçbir usule bağlı olmadan işçilere soru sorabilir.” CENTEL/ZAFER, s. 244.

önsorgu olarak adlandırılan bu faaliyet, savcılık veya kolluğun basit bir şüphe üzerine suç işlenip işlenmediğine dair araştırmalara başlamalarını ifade etmektedir²¹. “*Ne oldu? Nasıl gerçekleşti? Orada kim vardı?*” gibi önsorgular, meydana gelen olayın kaba hatlarıyla belirlenmesi için gerekli görülmektedir²².

Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği (YĞİAY) m.4’te de *bilgi alma* kavramı ifade alma kavramından ayrı olarak düzenlenmiş, “*bir suçun tespiti veya aydınlatılmasına yönelik olarak, müşteki ve suçtan zarar gören ile suç işleme şüphesi altında bulunmayan diğer kişilerin dinlenmesini ve tutanağa geçirilmesini ifade eder*” şeklinde tanımlanmıştır. Yönetmelikteki bu tanıma bakıldığında, kolluğun bilgisine başvuracağı kişiler açıkça gösterilmiştir. Buna göre şikâyetçi ile suçtan zarar gören ve suç işleme şüphesi altında bulunmayan diğer kişilerden bilgi alınabilmektedir.

Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu (PVSK)²³ m.15/1’de de, kolluk görevlilerine ilgili kişilere soru sorma yetkisi tanınmıştır. Kaldı ki; bilgi toplama faaliyeti sıkı şekil şartlarına ve kurallara bağlanmamıştır. Yetkili makama bu konuda takdir yetkisi tanınmıştır.

Kolluk görevlileri planlı olarak çalışarak araştırmalara başladığında bilgi toplama aşaması genel itibariyle sona ermektedir. Ancak belirtelim ki; araştırmalara başlansa dahi, henüz suçla ilgili herhangi bir bilgilendirme yapmadan veya kolluğun soru sormasına fırsat vermeden, etraftaki kişilerin kendiliğinden açıklama yapması ifade alma olarak değerlendirilemez²⁴. Bir başka anlatımla, somut olgularla henüz kimin şüpheli olduğu bilinmeden, yapılan ani açıklamalar ile araştırma esnasında rastgele

²¹ YENİSEY/NUHOĞLU, s. 177.

²² DEMİRBAŞ, Şüphelinin İfadesinin Alınması, s. 59.

²³ 4.7.1934 tarih ve 2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu, (RG.14.7.1934 - 2751).

²⁴ “Örneğin, bir trafik kazası nedeniyle araştırma yapan kolluk (B)’nin kapısını çalsa ve (B) kapıyı açıp kolluğu gördüğünde hemen konuşmaya başlayarak tüm gün nerede olduğunu, olayın nasıl gerçekleştiğini anlatsa, bu durum ifade alma olarak değerlendirilmez. Kişinin anlatımları da ifade kapsamında değerlendirilmez.” CENTEL/ZAFER, s. 244; ÖZEN, Mustafa; Öğreti ve Uygulama Işığında Ceza Muhakemesi Hukuku, 3. Baskı, (Adalet Yayınevi), Ankara 2019, s. 404.

sorulan sorular hakkında verilen cevaplar sonucu toplanan bilgiler ifade alma kapsamında sayılamaz. Dolayısıyla bilgi toplama aşamasında kanunda düzenlenen ifade almaya ilişkin kurallara da uyulması gerekmektedir. Ancak bu durum yetkili makamlarca kanunu dolanma fırsatı olarak değerlendirilmemeli ve kendilerine verilen yetki kötüye kullanılmamalıdır. Nitekim olay hakkında gerekli bilgilerin verildiği fark edildiği anda somut bir başlangıç şüphesi oluşmuşsa ifade alma usulünün başlatılması gerekmektedir²⁵.

Ayrıca *soruşturma organı sıfatı taşımayan kişiler* tarafından; örneğin parayla tutulmuş, resmi sıfat taşımayan bir kimse tarafından sorulan sorular veya okulda meydana gelen bir olay nedeniyle müdürün sorduğu sorular ve hatta suç mağduru tarafından şüpheliye sorulan sorular bakımından da ifade alma usulleri uygulanamaz²⁶. Çünkü sayılan bu örneklerde yetkisiz makam söz konusu olduğundan ve bunların birçoğu ceza yargılamasında kullanılamayacağından yapılan işlem bu kapsamda sayılmamaktadır.

Belirtelim ki; *ilerde şüpheli/sanık olabilecek kişiye yetkili makam tarafından bilgi toplama amaçlı soru sorulmuş veya kişi kendiliğinden açıklama yapmış olabilir*²⁷. Olayın tanığı zannedilerek asıl şüpheliye soru sorulması ya da olayla hiç ilgisi olmadığı sonradan ortaya çıkan bir kişiye rastgele soru sorulması da ifade alma kapsamında sayılamaz. Buna karşılık, şüpheliye karşı suç isnat edici her türlü davranış bakımından CMK m.147'deki ifade almaya özgü kurallar geçerlidir. Örneğin şüpheliye suçu işleyenin kendisi olduğunun söylenmesi bu kapsamda ele alınmalıdır²⁸. Nitekim suç isnadı olmadan yalnızca somut bilgiler bulmak amacıyla yapılan basit araştırmalar bilgi toplama aşaması olarak adlandırılmakta ve bu aşamada ifade almaya ilişkin usul kuralları uygulanmamaktadır.

²⁵ DEMİRBAŞ, Şüphelinin İfadesinin Alınması, s. 59.

²⁶ YENİSEY/NUHOĞLU, s. 596.

²⁷ CENTEL/ZAFER, s. 245.

²⁸ YENİSEY/NUHOĞLU, s. 598.

Ancak ilerde şüpheli/sanık olduğu ortaya çıkan kişinin öncesinde kolluğa yaptığı ani açıklamalar ve bilgi toplama kapsamında kolluğun sorduğu sorulara verdiği cevaplar, ifade alma usulüne uyulmamış olmasına rağmen kovuşturma evresinde değerlendirmeye alınabilir²⁹. Diğer bir anlatımla, daha sonra ifadesi alınacak ya da sorgusu yapılacak şüpheli veya sanığın bilgisine başvurulmuşsa, ifade alma usulüne uyulmasa bile vermiş olduğu bilgiler kovuşturma aşamasında hâkim tarafından dikkate alınır ve çelişkiler varsa giderilir. Buna karşılık sohbet ortamında şüpheli ile yakınlık kurularak kendisinden bilgi alınmaya çalışılması yasak usul kapsamına girmektedir³⁰. Dolayısıyla yetkili makamlar bu konuda titiz davranmalı ve hak ihlalleri olmaması bakımından, kanunda belirtilen usulün ne zaman uygulanmaya başlanacağı konusunda dikkatli olmalıdır.

Ayrıca ceza muhakemesinde, hâkimlik mesleğinin gerektirdiği genel ve hukukî bilgi ile çözülmesi olanaklı konular dışında, çözümü uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hâllerde *bilirkişinin* oy ve görüşü alınmaktadır³¹. CMK m.63/3'te tanınan yetki ile soruşturma evresinde de Cumhuriyet savcısı tarafından soruşturmaya konu olayın çözümü için, gerektiği durumlarda, bilirkişi atanması istenebilir.

Atanan bilirkişi de, görevini yerine getirmek amacıyla kendisine başvurulmuş konuyla ilgili bilgi edinmek için şüphelinin bilgisine başvurabilmektedir. Zira sorulan sorular sonucunda verilen şüpheli ifadelerini, hazırlamış olduğu raporda değerlendirerek, savcılık makamı tarafından kendisine yöneltilen soruları cevaplandırmaktadır³². Ancak bizim de kattığımız CENTEL/ZAFER'in bu konudaki görüşüne göre; kanunda bilirkişiye atfedilen söz konusu soru sorma yetkisi, sonuçları bakımın-

²⁹ DEMİRBAŞ, Şüphelinin İfadesinin Alınması, s. 59; CENTEL/ZAFER, s. 245.

³⁰ CENTEL/ZAFER, s. 245; "Dosyadaki olayda, sanık C. kollukta ifade vermeyeceğini açıkça belirtmiştir. Buna rağmen, kendisiyle sohbet havasında yapılan mülakatın habersiz olarak videoya kaydedilmesi suretiyle, sanık aldatılarak özgür iradesiyle savunma yapması engellenmiştir. Bu nedenle, yasak sorgu yöntemleriyle elde edildiği anlaşılan video kasetin delil olarak hükme esas alınması mümkün değildir.", Y1.CD, E. 2003/3819, K. 2004/299, T. 16.2.2004, (<http://www.kazanci.com.tr/>, e.t:18.01.2021).

³¹ SEVÜK, Handan Yokuş; "Ceza Muhakemesi Hukukunda Bilirkişilik", İÜHF, C. LXIV, S. 1, Y. 2006, s. 49.

³² CENTEL/ZAFER, s. 250.

dan ifade alma olarak değerlendirilebilirse de, bu yetkiyi teknik anlamda ifade alma olarak değerlendirmek hukuken olanaklı değildir³³.

II. ŞÜPHELİNİN İFADESİNİN ALINMASI

İfade alma işlemi ancak kanunda kendisine yetki tanınan kişi/kişiler tarafından yapılabilir. Her ne kadar bilirkişiye ifade almaya benzer nitelikte bazı yekiler tanınsa da kanunda bu yetki yalnızca kolluk görevlileri ve Cumhuriyet savcısına tanınmıştır. Bir başka anlatımla, kolluk görevlileri ve Cumhuriyet savcısı dışındaki kişiler ifade almaya yetkili değildir. Kaldı ki şüphelinin ifadesini hangi makamın alacağına dair bir seçme hakkı da bulunmamaktadır. Sonuç olarak kanuna göre yetkisi olmayan bir kişi ifade alırsa suç işlemiş olmakta³⁴ ve ayrıca soruşturmaya konu alınan ifade hukuken geçersiz hale gelmektedir.

Bununla birlikte kanunda belirtilen istisnai durumlar dışında, CMK m.161’de “*Cumhuriyet savcısı, doğrudan doğruya veya emrindeki adli kolluk görevlileri aracılığı ile her türlü araştırmayı yapabilir.*” hükmü ile Cumhuriyet savcısına takdir yetkisi tanınmıştır. Kanaatimizce Cumhuriyet savcısına verilen bu yetki yerinde bir düzenleme olmuştur. Ancak yapılan adli işlemlere dair geriye dönük olarak izin verilmesi şeklinde bu yetki kötüye kullanılarak soruşturma aşaması tümüyle kolluk görevlilerine bırakmamalıdır. Cumhuriyet savcısı yazılı/sözlü emir ya da bir talimat vermeden önce talep edilen veya yapılması gereken işlemi detaylı olarak incelemelidir ve kendi vicdani kanaati ile hareket etmelidir. Sonrasında ise kolluk tarafından yapılan işlemleri de hukuki olarak yakından takip etmelidir.

³³ CENTEL/ZAFER, s. 250.

³⁴ “Soruşturma dosyalarında ifadelerin CMK gereğince soruşturmayı yürütmek ve sonuçlandırmakla görevlendirilmiş, kamu adına iddianamenin düzenlenmesi ya da kovuşturmaya yer olmadığına ilişkin karar verilmesinde yetki ve sorumluluğu bulunan Cumhuriyet savcısı yerine, ifade almakla sorumlu ve görevli olmayan ve ifadeler alınırken kanunilik ilkesini bilmek durumunda olmayan sadece katiplik görevini yürüten ve tutanağı yazmakla sorumlu olan kişiler tarafından alınmasının soruşturmanın etkin ve adaletli bir şekilde ve ciddiyet içinde yapılmadığı şüphesini oluşturduğu, dolayısıyla Anayasanın 36. maddesi ile koruma altına alınmış olan adil yargılanma hakkının gerçekleşmediği kaygısına sebebiyet verilerek mağduriyete neden olduğu anlaşıldığından, sanığın eylemi ... görevi kötüye kullanma suçunu oluşturmaktadır.” YCGK, E. 2014/709, K. 2015/139, T. S.S.2015, (<http://www.kazanci.com.tr/>, e.t:06.06.2020).

Nitekim ifade almaya hazırlık aşamasında yetkili makamlarca bir dosya hazırlandıktan sonra da şüpheli usulüne uygun olarak davet edilmekte veya kanunda belirtilen istisnai durumlar oluşmuşsa da hakkında zorla getirme kararı verilmekte ve bu suretle ifadesi alınmaktadır. Bununla birlikte ifadesine başvurulmuş şüpheli, yakalanmış ve gözaltına alınmış bir kişi de olabilir. Dolayısıyla yetkili makama ve somut olaya göre ifade alma işleminin usulünü daha detaylı incelemek gerekmektedir.

A. Yakalanan ve Gözaltına Alınan Şüphelinin İfadesini Alma

Soruşturma makamı olan Cumhuriyet savcısı ve onun yardımcısı sıfatıyla adli kolluk tarafından herhangi bir suretle bir kişiden şüphelenilerek hakkında soruşturmaya başlanılan kişinin şüpheli sıfatını haiz olduğu kabul edilmektedir. Bununla birlikte soruşturma evresinde yapılan araştırmalar belli bir kişi üzerinde yoğunlaşmaya başladığında, bu kişinin CMK m.90³⁵ uyarınca yakalanması ile kişi hala şüpheli statüsünde kabul edilmektedir. İlgili madde uyarınca yakalanan kişi, suç şüphesi ile özgürlüğü kısıtlanmış olduğundan, yakalandığı andan itibaren Anayasa'nın tanıdığı temel haklardan ve CMK ile YGİAY'da şüpheliye özgü düzenlenen tüm haklardan yararlanmaya başlamaktadır³⁶. Buna göre kişi suçüstü yakalanmış olsa dahi hakları kısıtlanmamalı ve masumluk karinesi ihlal edilmemelidir.

Şüpheli, YGİAY m.6/4³⁷'e göre usulüne uygun olarak yakalandıktan ve hakları hatırlatıldıktan sonra suçu işlediğine dair somut deliller varsa ve gözaltı şartları oluşmuşsa, Cumhuriyet savcısı tarafından gözal-

³⁵ Madde 90 – "(1) Aşağıda belirtilen hâllerde, herkes tarafından geçici olarak yakalama yapılabilir:

a) Kişiye suçu işlerken rastlanması.

b) Suçüstü bir fiilden dolayı izlenen kişinin kaçması olasılığının bulunması veya hemen kimliğini belirleme olanağının bulunmaması.

(2) Kolluk görevlileri, tutuklama kararı veya yakalama emri düzenlenmesini gerektiren ve gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde; Cumhuriyet savcısına veya âmirlerine derhâl başvurma olanağı bulunmadığı takdirde, yakalama yetkisine sahiptirler".

³⁶ YENİSEY/NUHOĞLU, s. 596.

³⁷ Madde 6 – "(4) Yakalanan kişiye, suç ayrımı gözetilmeksizin yakalama sebebi ve hakkındaki iddialar ile susma ve müdafiden yararlanma, yakalanmaya itiraz etme hakları ile diğer kanunî hakları ve itiraz hakkını nasıl kullanacağı, herhâlde yazılı, bunun hemen mümkün olmaması hâlinde sözlü olarak derhâl bildirilir".

tına alma kararı verilmesi sonucunda CMK m.91/1’de belirtilen gözaltı süreleri işlemeye başlamaktadır. Ardından şüphelinin salıverilmesine karar verilmemişse, Cumhuriyet savcısının verdiği gözaltı kararı, devamında yetkili mahkeme veya hâkim önüne çıkarılması ile sorgu işlemini gerektirmektedir. İşte özellikle hak ihlalleri yaşanmaması adına söz konusu sorgu ve hatta gözaltı işleminden önce şüphelinin ifadesine başvurulması gerekmektedir.

Şüphelinin yakalanması ve gözaltına alınması ile ilgili sorumluluk kanunun getirdiği sisteme göre Cumhuriyet savcısında olduğundan; yakalama ve gözaltı kararı verilirken bunun sadece ifade alma amacı ile yapılmadığı konusunda savcıların hassas davranmaları gerekmektedir³⁸. Nitekim şüphelilerin yalnızca bu amaçla yakalanması ve gözaltı tedbirinin uygulanması açıkça hukuka aykırılık teşkil etmektedir. İfade alma suça konu olayın aydınlatılması için her ne kadar mühim ve gerekli olsa da, yapılan söz konusu ceza muhakemesi işleminin insan hakları ve özellikle masumiyet karinesi ile çelişmemesi gerekmektedir.

B. Davet ve Zorla Getirilme Kararı Üzerine İfade Alma

PVSK m.15/1’e göre kolluk bilgi toplama faaliyeti çerçevesinde ifadelerine başvurması gereken kişileri soru sormak üzere davet edebilir ve kendilerine gerekli soruları sorabilir. Zira kanunun kabul ettiği sisteme göre, ifadesi alınacak kişi gözaltında veya tutuklu değilse ilk önce düzenlenecek bir davetiye ile çağrılması gerekmektedir³⁹. Gönderilecek çağrı kâğıdında çağrılma nedeni açıkça belirtilir; gelmezse zorla getirileceği yazılır (CMK m.145). Çağrıldığı halde gelmeyen şüpheli ile hakkında tutuklama kararı verilmesi veya yakalama emri düzenlenmesi için yeterli nedenler bulunan şüphelinin zorla getirilmesine karar verilebilir (CMK m.146).

³⁸ ARICAN, Mehmet; “Ceza Muhakemesi Hukukunda İfade Alma ve Sorgu”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 17, S. 1, Y. 2009, s. 47.

³⁹ DEMİRBAŞ, Şüphelinin İfadesinin Alınması, s. 126; APİŞ, s. 61.

Davet üzerine gelen veya zorla getirilen şüphelinin ifadesini alma işlemine geçilebilir. Ancak adli kolluk kural olarak, Cumhuriyet savcısının emriyle onun gözetim ve denetiminde işlem yapma yetkisine sahip olduğundan, adli nitelikte olan ifade alma işlemini yapacağını önceden Cumhuriyet savcısına bildirmiş ve onun yazılı iznini almış olmalıdır⁴⁰. Buna karşılık Cumhuriyet savcısı da adli kolluğa ifade alınması için talimat verebilir (m.164/2). Sonuç olarak adli kolluğun doğrudan ifade alma yetkisi bulunmamaktadır.

Cumhuriyet savcısı da kişileri olaya ilişkin olarak dinlemek üzere davet edebilir. Davet edilen kişi, kendisine suçu işlediğine dair isnatta bulunulacak kadar somut olgular bulunan bir şüpheli konumunda ise Cumhuriyet savcısı, usulüne uygun olarak, şüpheliye hakkındaki suç isnadını anlatarak ve kanuni haklarını hatırlatarak ifadesini alabilir.

Ancak kişiye suç isnat edecek kadar yeterli delil bulunmamakla birlikte suçu işlediğine dair yalnızca soyut şüphe mevcutsa, “şüpheli *tanık*” olarak nitelendirilebileceğimiz bu kişi de tanıklar gibi çağrılıp dinlenebilir, bu çağrıya uymadıklarında da usulüne uygun olarak zorla getirilme kararı verilebilir (CMK m.43,44)⁴¹.

III. İFADE ALMANIN ESASLARI VE YÜRÜYÜŞÜ

A. Genel Olarak

Öncelikle belirtmek gerekir ki, ifade almanın esasları YGİAY'nin 23. maddesinde ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. 5271 sayılı CMK'ya bakıldığında ise; ifadeye ilişkin kurallar, ayrı düzenlemelere gerek duyulmadan sorgu ile birlikte 145 vd. hükümlerde düzenlenmiştir. İfade ve sorgunun tarzı da 147. maddede yine aynı hüküm altında düzenlenmiştir. Üzerine suç atılan veya şüphe altına sokulan kimsenin savunma

⁴⁰ DEMİRBAŞ, Şüphelinin İfadesinin Alınması, s. 127; CENTEL/ZAFER, s. 247; ÖZEN, s. 400.

⁴¹ CENTEL/ZAFER, s. 247-248.

hakkını güvence altına almak amacıyla, ifade almanın ne suretle icra edileceği, ayrıntıları ile gösterilmektedir⁴².

Bununla birlikte ifade ve sorguya ilişkin kurallar geniş anlamda ele alındığında; şüpheli/sanık haklarının ihlali, müdafinin dosya inceleme yetkisinin kısıtlanması, mevcut delilleri inceleyememesi ve bu sebeple ifade öncesi layıkıyla savunma yapabilecek dosya bilgisine sahip olamaması, teşhis işleminde müdafinin bulunmaması gibi birçok tartışmalı husus da bu kuralların muhtevasını oluşturmaktadır⁴³. Sonuç olarak böyle durumlarda şüpheli hakları ihlal edilerek savunma hakkının kısıtlanmasına sebep olunmaktadır. Dolayısıyla da uyulması gereken kuralların geniş anlamda değerlendirilmesi gerekmektedir.

Gerek iç hukuktan gerekse uluslararası hukuktan doğan ve muhakeme hukukunda geçerli olan bazı temel ilkeler, şüphelinin ifadesinin alınması sırasında dikkate alınmak suretiyle maddi gerçeğin araştırılmasını sınırlamaktadır⁴⁴. Bunlar arasında özellikle hukuk devleti, insan haysiyetinin dokunulmazlığı, özel hayatın gizliliği, dürüst işlem ilkesi, işkence yasağı, masumiyet karinesi ön plana çıkmaktadır⁴⁵. Zira ifade alma yalnızca CMK'da belirtilen kurallardan ibaret olmayıp birçok ilkeyi ve kişi haklarını da içinde barındıran bir işlemdir. Söz konusu ilkelere uyulmadığı durumlarda hukuka uygun bir ceza muhakemesi işleminden bahsedilemeyecektir. Bu sebeple ifadesi alınan kişinin şüphe altında olduğu ve isnat edilen suçun hükümlerle kesinleşmediği unutulmamalı ve bu doğrultuda da yalnızca maddi gerçeği araştırmak amacına odaklanılmamalı, insan haklarına ve hukukun temel ilkelerine bağlı kalınmalıdır.

Ayrıca belirtmek gerekir ki; soruşturma evresinin dağınıklığı ilkesinin bir sonucu olarak ifade alma işlemi yalnızca temel bazı şartlara tabi kılınmıştır. Bunlar; ifade alanın yetkili olması, şüphelinin cezalandırılabilir ve kovuşturulabilir olması, şüphelinin ifade verebilme yetene-

⁴² ÖZKORUL, İsmet; "İfade ve Sorgu", (www.ceza-bb.adalet.gov.tr/makale/173.doc, e.t:01.06.2020), s. 3.

⁴³ APİŞ, s. 60.

⁴⁴ ŞENTÜRK, Candide; "Ceza Muhakemesinde İfade ve Sorgu", CHD, C. 7, S. 19, Ağustos 2012, s. 178.

⁴⁵ Ayrıntılar için bkz. ŞENTÜRK, s. 178-185.

ğine sahip olmasıdır⁴⁶. Belirtilen şartlar dışında gerek CMK ve gerekse YGİAY’de ifade almanın yeri, zamanı ve süresine ilişkin düzenlemeye yer verilmemiştir⁴⁷. Bu konuda soruşturmayı yürüten makama takdir yetkisi verilmiş, somut olaya göre soruşturma işlemlerinin yönlendirilmesi amaçlanmıştır.

Zira şüphelinin aramayla ya da suçüstü yakalanması söz konusu olabilir. Örneğin, şüphelinin olay yerinde suçüstü yakalanması halinde, ifade olay yerinde de alınabilir⁴⁸. Ayrıca gece vakti yakalanmışsa, yasak usul uygulanmadıkça, gereksiz gözaltına alma durumunu engellemek adına, ifadenin gece alınması da mümkündür⁴⁹.

İfade alma işleminin ne kadar sürebileceği konusunda da bir sınırlama bulunmamaktadır. Kişinin özgür iradesinin etkilenmemesi koşuluyla ifade alma süreci somut olaya göre gerektiği kadar devam edebilir⁵⁰. Ancak şüphelinin yaşı ve sağlık durumu gibi etkenler sürenin belirlenmesinde dikkate alınmalıdır. Sürenin gereğinden fazla uzatılması ile şüphelinin yorulmasına sebep olunmamalıdır; yorulmuşsa da bu şekilde ifade alma işlemine devam edilmemelidir. Sonuçta yer, zaman ve süreye dair yasal sınırlamalar bulunmasa da olağan sınırların aşılması yasak usulle ifade alma yöntemlerini gündeme getirmektedir.

İfade almanın şekli ile ilgili olarak; söz konusu işlem kural olarak sözlü yapılmakta ancak şüpheli sözlü ifade vermek istemediği takdirde buna zorlanmayacağından ve yasal bir engel de bulunmadığından, dilerse yazılı olarak da ifadesini verebilmektedir⁵¹.

İfade alma yöntemi de kanunda düzenlenmemiş olmakla birlikte, CENTEL/ZAFER’e göre; *dikte ettirme* veya *soru-cevap* şeklinde bir yön-

⁴⁶ DEMİRBAŞ, Şüphelinin İfadesinin Alınması, s. 117-124.

⁴⁷ APİŞ, s. 61.

⁴⁸ CENTEL/ZAFER, s. 245; DEMİRBAŞ, Şüphelinin İfadesinin Alınması, s. 272.

⁴⁹ DEMİRBAŞ, Şüphelinin İfadesinin Alınması, s. 272.

⁵⁰ DEMİRBAŞ, Şüphelinin İfadesinin Alınması, s. 292; ARICAN, s. 48.

⁵¹ DEMİRBAŞ, Şüphelinin İfadesinin Alınması, s. 116.

tem izlemek mümkündür⁵². Teknik olarak ise kriminalistik kaynaklara göre belirli taktiklerinden söz edilmektedir. Bunlar; şok (gafil avlama) taktiği, *sondaj taktiği* ve *mozaik (yıpratma) taktiği* olmak üzere üçe ayrılmaktadır⁵³. Ancak belirtmek gerekir ki; hukukumuzda ifade alma veya sorguda kanunen belirlenmiş herhangi bir sistem bulunmamaktadır⁵⁴. Kanaatimizce bu sistemin geniş kapsamlı da olsa belirlenmemiş olması, herkesin kendine göre bir usul yaratması ve yasak usullere başvurma eğiliminin artması anlamına gelebilmektedir.

Yetkili makam, ifade alma konusunda uygulanan ve uygulanması gereken yöntemler hakkında yeterli bilgiye ve donanıma sahip olmalıdır. İfadeyi alırken şüphelinin davranışlarını takip etmeli ve psikolojik açıdan da nasıl bir duygu durumu içerisinde olduğunu değerlendirmelidir. Ancak bu aşamada şüpheliye psikolojik baskı yapmamaya ve yasak ifade yöntemlerine başvurmamaya son derece dikkat etmelidir. Yetkili makam bu şekilde usulüne uygun olarak, şüphelinin suça konu olaya ilişkin söylediği bilgileri de eksiksiz ve doğru bir biçimde tutanağa geçirmelidir.

B. İfade Almaya İlişkin Kurallar ve Şüphelinin Sahip Olduğu Haklar

Genel olarak kurallara değinecek olursak, şüphelinin ifadesinin alınmasında CMK m. 147’de belirtilen şu kurallara uyulmalıdır:

Şüphelinin ifadesinin alınmasına, kimlik tespiti ile başlanmaktadır. Bu aşamada, ifadesi alınacak kişinin doğru kişi olup olmadığı, soruşturma evresinin doğru kişi üzerinde yürütülüp yürütülmediği ve kimlik bilgilerinin doğruluğu araştırmaktadır. Kanunda da şüphelinin, kimliğe ilişkin bilgilere dair sorulara doğru cevap vermekle yükümlü olduğu belirtilmiştir (CMK m.147/1-a). Eğer kimliğe ilişkin verilen bilgilerin yanlışlığı konusunda şüphe varsa veya şüpheli bu konuda susmuşsa, ifade

⁵² Kavramlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. CENTEL/ZAFER, s. 245.

⁵³ Kavramlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. DEMİRBAŞ, Şüphelinin İfadesinin Alınması, s. 285-288; ŞENTÜRK, s. 204-208.

⁵⁴ DEMİRBAŞ, Şüphelinin İfadesinin Alınması, s. 284.

alan tarafından kimliğe ilişkin diğer belgeler veya şüphelinin kimliğini onaylayabilecek tanıklar gösterilebilir⁵⁵.

Belirtelim ki; kimliğe ilişkin ifade alma konusunda şüphelinin susma hakkının olup olmadığı hususu doktrinde tartışmalıdır. Bir görüşe göre, kimliğe ilişkin ifade almada şüphelinin ifade verme özgürlüğü olmadığından, şüpheli kimliğine ilişkin hususlarda gerçeğe uygun olarak beyan vermek zorundadır⁵⁶. Eğer, şüpheli bu konuda susarsa Kabahatler Kanunu⁵⁷ m.40'ta düzenlenen "*kimliği bildirmeme*", gerçeğe aykırı bilgi verirse TCK m.206'da düzenlenen "*resmi belgenin düzenlenmesinde yalın beyan*" hükümleri gereğince sorumlu olur⁵⁸. Aksi görüşe göre, şüphelinin bu konuda susması veya yanlış bilgi vermesi halinde cezalandırılmayacağı; ancak, şüphelinin kendisini saklamak amacıyla yanlış kimlik kullanırsa, bu fiili sebebiyle sorumlu olacağı belirtilir⁵⁹. Bizim de katıldığımız baskın olan karma görüşe göre ise; şüpheli esaslı olarak kimliğe ilişkin bilgileri vermek zorunda olmakla birlikte, bu bilgilerin verilmesi bir olayda esasa ilişkin açıklama yapmak ve kendini suçlamak anlamına geliyorsa istisna tanınır⁶⁰. Kaldı ki; savcılık ve polis kimliğin tespiti konusunda kanunen gerekli tedbirleri alabildiğinden, böyle bir durumda şüpheliden zorla bilgi almaya çalışılmamalıdır.

Açık kimlik kapsamının belirlenmesi bakımından kanunda "*şüpheli veya sanığın kimliği saptanır*" düzenlemesi yetersiz kalmıştır. Ancak uygulamada bu kapsamda; şüphelinin adı ve soyadı, baba ve ana adı, do-

⁵⁵ DEMİRBAŞ, Şüphelinin İfadesinin Alınması, s. 131; ALDEMİR, Hüseyin; Yakalama, Gözaltına Alma, Tutuklama ve Adli Kontrol, 4. Baskı, (Adalet Yayınevi), Ankara 2020, s. 110.

⁵⁶ CENTEL/ZAFER, s. 253; YENİSEY/NUHOĞLU, s. 598; YURTCAN, s. 214; ÖZEN, s. 412; ALDEMİR, s. 137; HAYDAR, Nuran; Susma Hakkı, (Seçkin Yayıncılık), Ankara 2019, s. 109.

⁵⁷ 30.3.2005 tarih ve 5326 sayılı Kabahatler Kanunu, (RG. 31.3.2005 - 25772).

⁵⁸ CENTEL/ZAFER, s. 253; HAYDAR, s. 109-110; YURTCAN, s. 228.

⁵⁹ ESER, Albin; "Alman ve Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Sanığın Hukuki Durumu", (Çev. Nur CENTEL), Yargıtay Dergisi, S. 16, s. 325; TOPRAK, Ufuk; "Şüphelinin Susma Hakkının Güvenilir Kişiyi Başvurulması Yöntemiyle İhlaline Alman Yargıtay Kararları Işığında Kısa Bir Bakış", Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, C. 1, Y. 2, S. 7, Y. 2011, s. 263.

⁶⁰ DEMİRBAŞ, Şüphelinin İfadesinin Alınması, s. 132; İNCİ, Z. Özen; "Şüpheli ve Sanığa Rağmen Bir Ceza Muhakemesi Hukuku Mu? Şüpheli ve Sanığın Ceza Muhakemesi İşlemlerine Katılma Yükümlülüğü ve Bu Yükümlülüğün Sınırları Hakkında Düşünceler", Hacettepe HFD, C. 7, S. 2, Y. 2017, s. 134.

ğum yeri ve tarihi, nüfusa kayıtlı olduğu yer ve tabiiyeti, tahsil durumu ve mesleği, medeni hali ve evliyse eşinin adı, dini, askerlik durumu, son ikametgâhı ve sabıkası saptanmaktadır⁶¹. Huzura alınarak kimliği saptanan kişinin, kendisine karşı ceza soruşturması yürütülecek şüpheli olduğu belirlendikten sonra kişisel ilişkilere ve esasa ilişkin ifade almaya geçilebilir⁶². Aksi ihtimalde, yani kimliği saptanan kişinin şüpheli olduğu kanaatine varılmamışsa, esasa ilişkin ifade alma aşamasına geçilmeyecektir.

Kimlik bilgilerinin saptanmasının ardından; şüpheliye, kendisine yüklenen suç anlatılır (CMK m.147/1-b). Anlatma, suç soruşturmasını tehlikeye sokmayacak şekilde açıklamayı ifade etmektedir⁶³. Bu kapsamda şüpheliye isnat edilen fiil ve suçun adı ifade almanın konusu üzerinde kuşku duyulmayacak şekilde bildirilmeli; ancak failin bilmek zorunda olduğu, olayın önemli ve ayrıntılı delilleri verilmemelidir⁶⁴. Şüpheliye birden çok suç isnat ediliyorsa, her bir suç için ayrı ayrı açıklama yapılmalıdır. Örneğin, mala zarar verme ve hırsızlık suçu nedeniyle ifadesi alınacak şüpheliye; 20.11.2020 tarihinde akşam saatlerinde, mağdur (B)'nin arabasına zarar verilmesi ve 22.11.2020 tarihinde mağdur (S)'nin evinden televizyon ve 1500 TL paranın çalınması nedeniyle suçlandığının bildirilmesi gerekmektedir.

İsnat edilen suçun şüpheliye doğru ve anlayabileceği bir şekilde açıkça aktarılması isnadı öğrenme hakkı kapsamında önemli kabul edilmektedir. Zira bu durum şüphelinin ifadesinin en doğru biçimde alınması ve suçla bağlantılı olayları sırasıyla bilinçli bir şekilde anlatması ile doğru orantılıdır. Kendisine suç yüklenen kişiye savunma hakkı yalnızca şeklen değil gerçek anlamda sağlanmalıdır. Nitekim bu suç şüpheliye doğru bir şekilde aktarılmadığında, gerçek bir savunma hakkından ve bu doğrultuda adil yargılanma hakkından da bahsedilemeyecektir.

⁶¹ YENİSEY/NUHOĞLU, s. 598; DEMİRBAŞ, Şüphelinin İfadesinin Alınması, s. 132; YURTCAN, s. 210.

⁶² DEMİRBAŞ, "İfade Alma ve Müdafilik", s. 84; DEMİRBAŞ, Şüphelinin İfadesinin Alınması, s. 131.

⁶³ CENTEL/ZAFER, s. 253; DEMİRBAŞ, Şüphelinin İfadesinin Alınması, s. 145; ÖZEN, s. 399; ŞENTÜRK, s. 188.

⁶⁴ DEMİRBAŞ, Şüphelinin İfadesinin Alınması, s. 145; DEMİRBAŞ, "İfade Alma ve Müdafilik", s. 86.

Bu aşamada usule ilişkin olarak şüpheliye haklarının hatırlatılması oldukça önemlidir. Dolayısıyla şüphelinin kimlik tespiti yapıldıktan sonra ve fakat ifade alma işlemine başlamadan önce şüpheli haklarının tümünün eksiksiz ve anlaşılabilir bir şekilde hatırlatılması gerekmektedir⁶⁵. Şüpheli haklarını bildiğini beyan etse yahut bildiği varsayılsa dahi ifade alan yetkili makamın aydınlatma yükümlülüğü devam etmektedir⁶⁶. Aksi takdirde savunma hakkının kısıtlanması ile tamiri mümkün olmayan hatalar sebebiyle mahkûm olma durumu ortaya çıkabileceğinden kişi özgürlüğü ile insan haysiyeti ihlali söz konusu olmaktadır⁶⁷. Aynı zamanda aydınlatma yükümlülüğü de ihlal edilmiş olmakta ve dolayısıyla delil yasağı da ortaya çıkmaktadır⁶⁸.

Yargıtay da şüpheli veya sanığa haklarının hatırlatılmamasını, eksik anlatılmasını ve bu hatırlatmanın tutanağa geçirilmemesini mutlak bozma nedeni saymaktadır⁶⁹. Hatta dava beraat ile sonuçlansa dahi, şüpheli veya sanığa haklarının hatırlatılmamasını bozma nedeni saymaktadır⁷⁰.

⁶⁵ “CMK’nun 191/3-c ve 147. maddeleri uyarınca sorguya çekilmesi gereken sanığa, bu maddeler ile tanınan savunma hakkına dair hakları hatırlatılmadan, hatırlanmış ise de; bu husus tutanağa geçirilmeden savunması alınıp yargılamaya devam edilerek hüküm tesisi usul ve kanuna aykırıdır. Bu itibarla, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı itirazının değişik gerekçeyle kabulüne, Özel Daire bozma kararının kaldırılmasına, yerel mahkeme hükmünün, sanığa yasal hakları hatırlatılmadan sorgusunun yapılması suretiyle savunma hakkının kısıtlanması isabetsizliğinden diğer yönleri incelenmeksizin bozulmasına karar verilmelidir.” YCGK, E. 2014/14-728, K. 2016/389, T. 25.10.2016, (<http://www.kazanci.com.tr/>, e.t:08.06.2020).

⁶⁶ “CMK’nın 90 ve 97. maddelerinde düzenlenen, yakalanan kişiye haklarının hatırlatılması ve buna dair tutanak tanzimini öngören Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliğinin 6/4. maddesindeki zorunluluğun yerine getirilmediği, davacının avukat olmasının bu hükümlerin uygulama koşullarını değiştirmeyeceği, suçlamadan haberdar edilme ve düzenlemede yer alan aydınlatma yükümlülüğüne ilişkin emredici hükümlerin ihlalinin işlemi haksız hale getirdiğinin anlaşılması karşısında, davacı lehine uygun bir tazminata hükümlenmesi yerine yazılı şekilde davanın reddine karar verilmesi kanuna aykırı...” Y12. CD, E. 2018/5478, K. 2018/11202, T. 26.11.2018, (<http://www.kazanci.com.tr/>, e.t:16.01.2021).

⁶⁷ DEMİRBAŞ, Şüphelinin İfadesinin Alınması, s. 98.

⁶⁸ ÖZBEK, Veli Özer/DOĞAN, Koray/BACAĞIZ, Pınar; Ceza Muhakemesi Hukuku, 12. Baskı, (Seçkin Yayıncılık), Ankara 2019, s. 244; DEMİRBAŞ, Şüphelinin İfadesinin Alınması, s. 334; ÖZTÜRK ve diğerleri, s. 405.

⁶⁹ “CMK’nun 191/3-c ve 147. maddeleri uyarınca sorguya çekilmesi gereken sanığa, bu maddeler ile tanınan savunma hakkına ilişkin hakları hatırlatılmadan, hatırlanmış ise de; bu husus tutanağa geçirilmeden savunması alınıp yargılamaya devam edilerek hüküm tesisi usul ve kanuna aykırıdır.”, YCGK, E. 2014/14-728, K. 2016/389, T. 25.10.2016, (<http://www.kazanci.com.tr/>, e.t:16.01.2021).

⁷⁰ “Sanığın sahtecilik suçundan beraatine karar verilen olayda, Özel Daire ile Yerel Mahkeme arasındaki uyumsuzluk, beraat kararı verilmesi durumunda CYUY. nın 135. maddesindeki haklarının sanığa hatırlatılmaması nedeniyle bozma nedeni sayılmaktadır.”

Kanaatimizce de savunma ve adil yargılanma hakkı hiçbir koşulda ihlal edilmemeli, aydınlatma yükümlülüğü gözetilerek suç isnadı altında kalan kişiye haklarının anlaşılır ve eksiksiz biçimde öğretilmesi gerekmektedir.

Belirtelim ki; bu konuda suça sürüklenen çocuklar için ayrı bir düzenleme yapılmıştır. Buna göre suça sürüklenen çocukların sosyal çalışma görevlisini hazır bulundurulmasını isteme hakkı vardır⁷¹. Tanınan bu hak, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu (ÇÇK)⁷² m.15/2’de ve Çocuk Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik m.5/4’te “suça sürüklenen çocuğun ifadesinin alınması sırasında, çocuğun yanında sosyal çalışma görevlisi bulundurulabilir” hükmü ile açıkça düzenlenmiştir. Görevlendirilen sosyal çalışma görevlisi de bu aşamada, suça sürüklenen çocuğa, sahip olduğu haklar ile kendisine isnat edilen suç ve genel anlamda yargılama süreci hakkında anlaşılır şekilde gerekli açıklamaları yapmakla yükümlüdür.

Hakların hatırlatılması kapsamında düzenlenen ilk husus olarak şüpheliye, müdafii seçme hakkının bulunduğu ve onun hukuki yardımından yararlanabileceği, müdafii ifade alma sırasında hazır bulunabileceği bildirilir. Müdafii seçecek durumda olmadığı ve bir müdafii yardımından yararlanmak istediği takdirde, kendisine baro tarafından bir müdafii görevlendirileceği bildirilir (CMK m.147/1-c). Bu hakkı öğrenen şüpheli de önce müdafii ile görüşmek isterse, ifade alma işleminden önce bu isteğinin yerine getirilmesi için şüpheliye imkan sağlanması gerekmektedir⁷³.

Yakalanan kişinin yakınlarından istediğine yakalandığı derhal bildirilir (CMK m.147/1-d). Ancak CMK m.95’te düzenlenen “şüpheli veya

latılmasına gerek bulunup bulunmadığına ilişkindir... Usulüne uygun ve maddede belirtildiği şekilde yapılacak sorgu sırasında, sanığın hangi haklarını kullanacağı ve hangi delilleri sunacağı, savunmasında neler getireceği önceden bilinmeyeceğinden, esasa girilmeksizin hükmün öncelikle ve sair yönleri incelenmeksizin usuli bu nedenle bozulmasına karar verilmelidir...”, YCGK, E. 1995/6-163, K. 1996/66, T. 26.03.1996, (<http://www.kazanci.com.tr/>, e.t:16.01.2021).

⁷¹ DEMİRBAŞ, Şüphelinin İfadesinin Alınması, s. 308.

⁷² 3.7.2005 tarih ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu, (RG.15.7.2005 - 25876).

⁷³ DEMİRBAŞ, Şüphelinin İfadesinin Alınması, s. 162; YURTCAN, s. 212.

sanık yakalandığında, gözaltına alındığında veya gözaltı süresi uzatıldığında, *Cumhuriyet savcısının emriyle* bir yakınına veya belirlediği bir kişiye gecikmeksizin haber verilir” hükmünün saklı tutulması ile bu kurala bir istisna getirilmiştir. Buna karşılık CMK m.147’deki düzenlemeye göre yakınlarına durumu bildirmek için kural olarak Cumhuriyet savcısının emri gerekmemektedir.

Şüpheliye yüklenen suç hakkında açıklamada bulunmamasının kanuni hakkı olduğu söylenir (CMK m.147/1-e). Bir başka anlatımla, yakalandığında veya ifade alınmadan önce şüpheliye *susma hakkı* hatırlatılır. Devletin şüpheli veya sanığa böyle bir “pasif hak” tanıdığı olduğunun kendisine ifade alma öncesinde bildirilmesi önkoşuldur⁷⁴. Susmak veya doğruları dile getirmemek de bir savunma şeklidir⁷⁵. Susma hakkı, Ay. m.38’de belirtilen “*Hiç kimse kendisini ve kanunda gösterilen yakınlarını suçlayan bir beyanda bulunmaya veya bu yolda delil göstermeye zorlanamaz.*” hükmü ile de güvence altına alınmıştır. Kaldı ki bu hak, AİHS’in 6. maddesinde yer alan adil yargılanma hakkının bir uzantısı ve en temel insan haklarından birisini oluşturan suçsuzluk karinesinin tamamlayıcı unsurudur⁷⁶. Şüphelinin kendi aleyhine bir beyanda bulunmaya ya da bir delil göstermeye yani kendini suçlamaya mecbur edilemeyerek onun muhakemenin yürüyüşüne aktif olarak katılma yükümlülüğünün olmadığını göstermektedir⁷⁷.

Susma hakkının zaman bakımından kullanılmasına ilişkin herhangi bir sınırlama getirilmemiştir. Şüpheli bu haktan tamamen olabileceği gibi kısmen de yararlanabilir⁷⁸. İfade alınmadan önce veya ifade sırasında sorulan sorulara karşı bu hakkı kullanmak istediğini belirtebilir. Şüpheli susma hakkını kullanacağını söylediği halde ifade alma işlemine devam edilmemesi gerekmektedir. Nitekim bu haktan yararlanmak için şüphelinin açıklama yapmak istemediğini belirtmesi yeterlidir.

⁷⁴ YENİSEY/NUHOĞLU, s. 603.

⁷⁵ CENTEL/ZAFER, s. 253.

⁷⁶ SOYASLAN, s. 339; DEMİRBAŞ, Şüphelinin İfadesinin Alınması, s. 96; CENTEL/ZAFER s. 173.

⁷⁷ ESER, s. 319.

⁷⁸ DEMİRBAŞ, Şüphelinin İfadesinin Alınması, s. 156.

Ayrıca müdafii huzurunda alınan ifadede, susma hakkını kullanmanın sonuçları müdafii tarafından şüpheliye doğru ve anlaşılabilir bir şekilde aktarılmalıdır. Sonuçta şüpheli sonuçlarını bilmeden bu hakkı kullanırsa bazı hususları aydınlatma imkânından; etkin pişmanlığa bağlı cezasızlık/cezai indirimlerden veya uzlaşma imkânından yoksun kalabilmektedir⁷⁹. Bu nedenle müdafii susma hakkını şüpheliye tüm yönleriyle anlatmalı, indirim veya cezasızlık sebepleri varsa ilgili hükümlerden yararlanabilme olanağını anlayabileceği dilde ifade etmelidir.

Belirtelim ki; şüphelinin susma hakkını kullanması, suç kabul ettiği anlamına gelmez ve aleyhine “delil karinesi” veya “suçluluk karinesi” olarak kullanılamaz⁸⁰. Aleyhe haksız sonuç çıkarıldığı takdirde, masumluk karinesi ihlal edilmiş olur⁸¹. Ayrıca bu hakkın kullanması, takdiri indirim sebebinin uygulanmaması için de bir gerekçe oluşturmaz⁸². Dolayısıyla her koşulda masumiyet karinesi gözetilmeli, susma hakkının güvence altına alınmış kanuni bir hak olduğu unutulmamalıdır.

Bir diğer hak olarak ise; şüpheliye şüpheden kurtulması için somut delillerin toplanmasını isteyebileceği hatırlatılır ve kendisi aleyhine var olan şüphe nedenlerini bertaraf etmek ve lehine olan hususları ileri sürmek olanağı tanınır (CMK m.147/1-f). Zira ifade alma sırasında şüphelinin kendi lehine olan hususları ileri sürmesi, açıklaması mümkündür, yani “konuşma hakkı” da vardır⁸³. Şüpheli kendisine isnat edilen suçtan kurtulmak için veyahut maddi gerçeği ortaya koymak için lehe delillerin

⁷⁹ YENİSEY/NUHOĞLU, s. 603; YURTCAN, s. 214.

⁸⁰ BİRTEK, Fatih; AHİM, Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay Kararları Işığında Ceza Muhakemesinde Delil ve İspat, 2. Baskı, (Adalet Yayınevi), Ankara 2017, s. 83; KOCAOĞLU, Serhat Sinan, “Susma Hakkı”, Ankara Barosu Dergisi, 2011/1, s. 37; ÖZEN, s. 414.

⁸¹ DEMİRBAŞ, Şüphelinin İfadesinin Alınması, s. 96, 105.

⁸² “5271 Sayılı CMK’nun 147. maddesi uyarınca susma hakkı bulunan sanığın savunmasının inkara yönelik bulunduğundan söz ederek yasal olmayan gerekçe ile 5237 Sayılı TCK’nun 62. maddesinin uygulanmasına yer olmadığına karar verilmesi, yasaya aykırı...” Y7.CD, E. 2015/10927, K. 2018/14274, T. 12.12.2018; “Susma hakkı bulunan sanığın, suçu inkar etmesinin savunma hakkı kapsamında değerlendirilmesi gerektiği gözetilmeden, suçunu inkar ettiği gerekçesi ile hakkında takdiri indirim nedeninin uygulanmasına yer olmadığına karar verilmesi isabetsizliğinden bozulmuştur.”, YCGK, E. 2010/8-41, K. 2010/59, T. 23.03.2010, (<http://www.kazanci.com.tr/>, e.t:16.01.2021).

⁸³ YENİSEY/NUHOĞLU, s. 603; YURTCAN, s. 214.

toplanmasını isteyebileceği gibi bu delilleri doğrudan veya müdafî aracılığıyla da somut olarak ortaya koyabilir.

Kanunda her ne kadar mutlak bir sıralama öngörülme de bu aşamada ifade veren şüphelinin kişisel ve ekonomik durumu hakkında da bilgi alınır (CMK m.147/1-g). Kişisel haller kapsamına, ileride cezanın hesaplanmasında etkili olabilecek hususlar da girmektedir⁸⁴. Bu sebeple şüphelinin kişisel ilişkilerine ilişkin ifadesinin alınması kimlik bilgilerinin tespit edildiği aşamaya değil esasa ilişkin ifade alma aşamasına dâhildir. Dolayısıyla şüpheli olduğu kanaatine varılan kişinin kimlik bilgileri saptandıktan sonra kişiye isnat edilen suçun anlatılması ve kanunda belirtilen haklarının hatırlatılması gerektiği, daha sonrasında söz konusu kişisel bilgilerin alınması gerektiği kanaatindeyiz. Nitekim burada esasa ilişkin ifade alma aşamasına geçildiğinden şüpheli artık susma hakkına da sahip olmaktadır.

Ayrıca belirtmek gerekir ki; ifade ve sorgu işlemlerinin kaydında, teknik imkânlardan yararlanılmaktadır (CMK m.147/1-h). 28060 sayılı Ceza Muhakemesinde Ses ve Görüntü Bilişim Sisteminin Kullanılması Hakkında Yönetmelik (SEGBİS Y.) m.9'a göre, görüntülü ve sesli iletişim tekniğinin kullanılması olanağının varlığı hâlinde, kanunlardaki usul ve esaslar dairesinde, soruşturma veya kovuşturma aşamasında yapılan her türlü işlem SEGBİS ile kayıt altına alınmaktadır. Güvenilir ve sağlam teknik araçlar ile ifadesi alınan şüphelinin fark edebileceği şekilde yapılmışsa, bant kaydı tutanak gibi geçerli kabul edilmektedir⁸⁵. Ses ve görüntü kaydedici teknik araçların delil değeri ve ispat gücü tartışmalı olsa da⁸⁶; SEGBİS Y.'nin 19. maddesine göre görüntü ve ses kaydının yapıldığının şüpheliye bildirilmesi yeterli kabul edilmektedir. Zira ilgilinin rızasının alınması 5271 sayılı CMK ile kaldırılmıştır.

Belirtelim ki; yukarda belirtilen haklar hatırlatıldıktan ve gerekli usuller yerine getirildikten sonra, ileride oluşabilecek bazı itirazların ve

⁸⁴ CENTEL/ZAFER, s. 254.

⁸⁵ CENTEL/ZAFER, s. 254.

⁸⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. ŞENTÜRK, s. 202; BİRTEK, s. 184.

anlaŐmazlıkların önlenmesi ile bu delili inceleyip değerlendirecek mercilere kolaylık sağlaması amacıyla, ifadeyi alan yetkili makam tarafından bir *tutanak* da düzenlenmesi gerekmektedir (CMK m.147/1-i, SEGBİS Y. m.1-j).

İfadenin bağlandığı bu tutanakta aşağıda belirtilen hususlar yer almalıdır:

1. İfade alma veya sorguya çekme işleminin yapıldığı yer ve tarih.
2. İfade alma veya sorguya çekme sırasında hazır bulunan kişilerin isim ve sıfatları ile ifade veren veya sorguya çekilen kişinin açık kimliği.
3. İfade almanın veya sorgunun yapılmasında yukarıdaki işlemlerin yerine getirilip getirilmediği, bu işlemler yerine getirilmemiş ise nedenleri.
4. Tutanak içeriğinin ifade veren veya sorguya çekilen ile hazır olan müdafî tarafından okunduğu ve imzalarının alındığı.
5. İmzadan çekinme hâlinde bunun nedenleri.

Nitekim hazırlanacak tutanağın hukuka uygun ve kovuşturma aşamasında da esas alınabilecek bir delil teşkil etmesi için bu kurallara eksiksiz bir biçimde uyularak düzenlenmesi gerekmektedir.

C. İfade Alınmaksızın İddianame Düzenlenmesi Meselesi

Kanunda, şüphelinin ifadesinin alınmasına dair zorunluluk içeren herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. İfade alma maddi gerçeğin ortaya çıkmasında her ne kadar önemli bir ceza muhakemesi işlemi olsa da kanunen böyle bir zorunluluk gözetilmemesi soruşturma makamlarına takdir yetkisi sunmuŐtur. Ancak bu takdir yetkisi kötüye kullanıldığı takdirde iddianamenin iadesi söz konusu olabilmektedir.

CMK m.174'te iddianamenin iadesi sebepleri sınırlı olarak sayılmıştır. Kanunda sayılan nedenlerin dışında başka bir nedene dayalı olarak iddianamenin iade edilmesi mümkün değildir⁸⁷. İlgili maddeye bakıldığında, şüphelinin ifadesi alınmadan iddianame düzenlenmesi şeklinde doğrudan bir iade sebebine yer verilmemiştir. Ancak aynı maddenin 4. fıkrasına bakıldığında “suçun sübutuna etki edeceği mutlak sayılan mevcut bir delil toplanmadan düzenlenen” iddianamenin Cumhuriyet Başsavcılığına iadesine karar verilmesi gerektiği düzenlenmiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere; şüphelinin ifadesi, suçun ortaya çıkmasında gerekli bir delil hükmünde ise iddianame düzenlenmeden önce ifadenin alınması gerekmektedir.

Uygulamada şüphelinin ifadesi alınmadan iddianamenin düzenlenmesi sebep ve sonuçları bakımından farklılık göstermektedir. Yargıtay bazı kararlarında çeşitli gerekçelerle şüphelinin ifadesinin alınmamasının iddianamenin iadesi sebebini oluşturmayacağını kabul etmektedir⁸⁸. Buna karşılık aksi kararlar olmakla birlikte⁸⁹, özellikle bir kararında şüphelinin ifadesinin alınmamasını, “suçun sübutuna etki edeceği muhakkak olan bir delil toplanmadığı” gerekçesiyle iddianamenin iadesi nedeni olarak kabul etmiştir⁹⁰.

⁸⁷ KARAKURT, Ahu; “Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda İddianamenin İadesi”, TBB Dergisi, S. 82, 2009, s. 26.

⁸⁸ “Somut olayda Lice Asliye Ceza Mahkemesince, şüphelinin ifadesinin alınmadığından bahisle iddianamenin iadesine karar verilmiş ise de, ... mahkemece, iddianamede gösterilen olaylarla ilgili olarak ibraz edilen deliller ve yargılama sırasında ibraz edilebilecek deliller birlikte değerlendirilerek yargılama sonucuna göre bir karar verilmesi gerekeceği, şüphelinin tüm aramalara rağmen bulunamadığı, iddianamenin iadesi sebepleri arasında sanığın savunmasının alınmamış olmasının sayılmadığı cihetle, itirazın kabulü yerine, yazılı şekilde reddine karar verilmesinde, isabet görülmediği gerekçesiyle... BOZULMASINA...” Y19.CD, E. 2018/3011, K. 2018/4309, T. 10.4.2018, (<http://www.kazanci.com.tr/>, e.t:08.06.2020).

⁸⁹ “Somut olayda ... sanık hakkında iddianame düzenlemek için yeterli şüphenin bulunmaması karşısında, iade kararında da belirtildiği üzere; şüphelinin ifadesi alınmadan ve buna yönelik hakkında yakalama emri çıkarılmadan, dosyadaki güvenlik kamera kayıtları ve şüphelinin teşhise elverişli fotoğrafları celp edilmeden ve kimliği hakkında araştırma yapılmadan kamu davası açıldığının anlaşılması ve belki de olaylarla hiçbir ilgisi olmayabilecek dinlenilmesi olan ve oluşacak duruma göre toplanması gereken ve belirtilen ilave bütün delillerin toplanması, suçun sübutuna etki edeceği muhakkak olan bir delil olduğundan, bu delil ya da deliller toplanmadan iddianame düzenlenmesi, usul ve yasaya aykırıdır.” Y2.CD, E. 2016/19587, K. 2016/16819, T. 12.12.2016, (<http://www.kazanci.com.tr/>, e.t:06.06.2020).

⁹⁰ “Kaçak veya gaiplik halleri ve benzeri istisnai durumlarda şüpheli ya da sanığın ifadesi alınmadan da dava açılabilirse de; kural olarak “şüphelinin ifadesi” toplanması gereken en önemli delillerden birisi olarak

Delilin suçun sübutuna etki etmesi göreceli bir durum olmakla birlikte bunun anlaşılması bir değerlendirme yapılmasını gerektirmektedir. Bu değerlendirme sonucunda varılacak sonuç, önceki aşamaya göre farklılık gösterecektir⁹¹. Nitekim toplanan delillerin yeterli dereceye ulaşmadığı ve şüphelinin ifadesinin alınmadan diğer delillere ulaşılmadığı hallerde iddianamenin iadesinin söz konusu olabileceği kabul edilmektedir⁹².

Kaldı ki uygulamada verilen farklı kararlardan çıkan sonuca göre, ifadenin alınmaması sebeplerinin üzerinde durmak gerekmektedir. Yargıtay'ın da belirttiği gibi, her ne kadar şüpheli ifadesi alınmadan kamu davasının açılması mümkün olsa da "şüphelinin ifadesi" toplanması gereken en önemli deliller arasındadır. Dolayısıyla firar ve gaiplik gibi tüm çabalara rağmen şüpheliye ulaşılamayan istisnai durumlar haricinde şüphelinin ifadesine başvurulması gerekmektedir. Kanaatimizce de soruşturma evresinde yetkili makamlarca toplanan somut delillerin tümü yeterli şüpheliyi oluşturuyorsa ve tüm araştırma ve soruşturma faaliyetlerine rağmen şüpheliye ulaşılamıyorsa düzenlenen iddianamenin iade edilmemesi gerekmektedir.

IV. YASAK USULLE İFADE ALMA YÖNTEMLERİ

A. Genel Olarak

İfade alma ve sorguda başvurulmaması gereken yasak usuller yine aynı hüküm altında, CMK'nın 148. maddesinde düzenlenmiştir. Söz

kabul edilmektedir. Somut olayda araçtan hırsızlık ve dolandırıcılığa teşebbüs suçlarıyla ilgili olarak yürütülen soruşturmada, atılı suçlardan hakkında iddianame düzenlenen ... no'lu telefonun kayden sahibi görünen R.K. da dahil olmak üzere; atılı suçların kim ya da kimler tarafından, ne şekilde işlendiğine dair, hiçbir delil elde edilebilmiş değildir. İfade kararında da belirtildiği üzere; belki de olaylarla hiçbir alakası olmayabilecek olan R.K.'nın dinlenilmesi ve oluşacak duruma göre toplanması gereken ilave bütün delillerin toplanması, suçun sübutuna etki edeceği muhakkak olan bir delil olduğundan, bu delil ya da deliller toplanmadan iddianame düzenlenmesi, usul ve yasaya aykırıdır." Y13.CD, E. 2011/27923, K. 2012/2008, T. 2.2.2012, (<http://www.kazanci.com.tr/>, e.t:08.06.2020); KAHRAMAN, Erkut Güçlü; "Yeterli Şüpheli Kavramının İddianamenin İadesi Kurumu Bakımından Değerlendirilmesi", DEÜHFED, C. 16, S. 1, 2014, s. 138.

⁹¹ KAHRAMAN, s. 135.

⁹² APİŞ, s. 60.

konusu yasak usuller örnekseyici olarak ilgili maddede sayılmıştır. Bu maddeye göre, şüpheli ifade verirken veya sorgulanırken herhangi bir baskı altında olmamalı, şüphelinin beyanı özgür iradesine dayanmalıdır. Aksi durumda, isnat edilen suçla ilgili olayların doğru biçimde ifade edilemeyen beyanların maddi gerçeğe ulaşmak adına hukuka uygun iyi bir savunma ve delil elde etme aracı olabilmesi mümkün değildir⁹³.

Bununla beraber 147. madde ile belirlenen ifade ve sorgu usulüne aykırı hareket edildiğinde ne tür bir müeyyide öngörüldüğü açıkça düzenlenmemiştir⁹⁴. Yargıtay'ın 5271 sayılı CMK'nın kabulünden önceki içtihatlarına göre bu konuda net bir sonuç ortaya çıkmamakla birlikte, genel eğilim, şüphelinin özgür iradesini kısıtlayacak veya ortadan kaldıracak her türlü davranışın ifade işlemini geçersiz kılacağı yönündedir⁹⁵. Zira şüphelinin rızası olsa dahi, yasak usulle alınan ifadenin delil olarak değerlendirilemeyeceği ve yok hükmünde olacağı da ayrıca hüküm altına alınmıştır (CMK m.148/3). Dolayısıyla kanunda düzenlenen bu mutlak değerlendirme yasağına göre, şüphelinin hukuka aykırı bir şekilde ifadesi alınmış ise bu sırada elde edilen ikrar veya alınan ifade vasıtasıyla ortaya çıkan diğer deliller de kullanılamayacaktır⁹⁶.

Zira hukuk sistemimize göre Ay. m.38/6'da “*Kanuna aykırı olarak elde edilmiş bulgular, delil olarak kabul edilemez.*” hükmü düzenlenmiş ve buna paralel olarak CMK m.206/2-a'da *kanuna aykırı olarak elde edilen delillerin ortaya konulması halinde reddolunacağı* düzenlenmiştir. Suçun ispatı için hukuka uygun delillerin olması gerekliliğiyle ilgili olarak da

⁹³ ÖZTÜRK ve diğerleri, s. 368; ŞENTÜRK, s. 208.

⁹⁴ ARICAN, s. 57.

⁹⁵ DEMİRBAŞ, Şüphelinin İfadesinin Alınması, s. 345-346; ARICAN, s. 57.

⁹⁶ DEMİRBAŞ, Şüphelinin İfadesinin Alınması, s. 345-346; ÖZKUL, Fatih; “Ceza Yargılamasında Hukuka Aykırı Şekilde Elde Edilen Delillerin Değerlendirilmesi Sorunu”, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, C. 0, S. 9, 2017, s. 413; ÖZBOYACI, Alper; “Yasak İfade Alma ve Yasak Sorgu”, Terazi Hukuk Dergisi, C. 2, S. 16, Aralık 2007, s. 71; “Yasak yöntemlerle (CMK m. 148) alınan savunmada belirtilen adreste hukuka uygun bir arama yapılsa bile elde edilen deliller hukuka aykırı olacağından, ikrar olarak kabul edilen bu itiraflar mahkûmiyete esas alınmaz. Aynı şekilde hukuka aykırı biçimde elde edilip, ‘delil’ olma özelliği bulunmamasına rağmen, suçun sübutuna en büyük delil olarak sanığa gösterilerek alınan savunmadaki ‘ikrar’ özgür iradeye dayalı olmayacağından, değer atfedilmemelidir.” YCGK, E. 2017/7-65, K. 2018/264, T. 5.6.2018, (<http://www.kazanci.com.tr/>, e.t:08.06.2020).

CMK m.217/2’de “Yüklenen suç, hukuka uygun bir şekilde elde edilmiş her türlü delille ispat edilebilir.” hükmüne yer verilmiştir. Dolayısıyla şüphelinin özgür iradesi etkilenecek yasak usulle alınan ifade, kanuna ve dolayısıyla hukuka aykırı kabul edileceğinden delil niteliğinde sayılamayacak; soruşturma ve kovuşturma aşamasında verilen kararlara esas teşkil edemeyecektir.

Özgür iradeyi engelleyici yasak yöntemler kanunda; bedensel veya ruhsal müdahaleler ile kanuna aykırı bir yarar vaadi olarak ikiye ayrılmaktadır⁹⁷. Bu konuda bedensel veya ruhsal müdahaleler geniş anlamda ele alınmalı, sınırlayıcı bir yaklaşıma gidilmemelidir. Kanuna bakıldığında da; özgür iradeyi engelleyici nitelikte “*kötü davranma, işkence, ilaç verme, yorma, aldatma, cebir veya tehditte bulunma, bazı araçları kullanma gibi bedensel veya ruhsal müdahaleler*” ifadesi kullanılmış, bu müdahaleler benzetme yoluyla ortaya konulmuştur. Genelde ikrar elde etme amacıyla başvuru kanuna aykırı yarar vaadi de yasak usul açısından somut olaya göre değerlendirilmesi gereken bir konudur.

Ayrıca ifadenin yetkili bir makam tarafından alınmaması da yasak usul olarak kabul edilebilmektedir⁹⁸. Şöyle ki; kanunda yetkili makamlar açıkça belirtilmiştir. Bazı istisnai düzenlemelerle yetki yalnızca Cumhuriyet savcılığına tanındığından, bu hallerdeki yetkisizlik durumunda yasak usulün söz konusu olduğu söylenebilir. Diğer hallerde ise Cumhuriyet savcısı ve kolluk dışındaki kişilerin ifade alması hukuka aykırılık olarak adlandırılmalıdır. Zira yasak ifade yöntemleri, resmi sıfatı bulunmayan ancak suçu açıklamaya çalışan ifade almaya yetkili makam dışındaki kişiler için uygulama alanı bulmamaktadır⁹⁹. Bu kişilerin aldığı ifade, yetkisizlikten dolayı yoklukla malul kabul edilmektedir¹⁰⁰.

⁹⁷ CENTEL/ZAFER, s. 256.

⁹⁸ CENTEL/ZAFER, s. 256. Nitekim CMK m.148/5’te düzenlenen “Şüphelinin aynı olayla ilgili olarak yeniden ifadesinin alınması ihtiyacı ortaya çıktığında, bu işlem ancak Cumhuriyet savcısı tarafından yapılabilir.” hükmüne ifade alma ve sorguda yasak usuller başlığı altında yer verilmiştir.

⁹⁹ CENTEL/ZAFER, s. 258; DEMİRBAŞ, Şüphelinin İfadesinin Alınması, s. 353-354.

¹⁰⁰ DEMİRBAŞ, Şüphelinin İfadesinin Alınması, s. 117.

Yasak usulle ifade alındığının ispatı meselesi, alınan ifadenin beyan delili teşkil edip etmeyeceği bakımından oldukça önemlidir. Zira bu kapsamda yasak usulde kullanılan aracın ispatı yeterli olsa da; ifadenin ses ve görüntü suretiyle kaydedilmesi zorunlu kabul edilmediğinden, yasak usule başvurulduğunun ispatı uygulamada zorlaşmaktadır. Öte yandan; yasak usulle ifade almada kullanılan araçların ispatında şüpheden sanık yararlanır ilkesi de uygulanamamaktadır¹⁰¹. Ancak bu durum şüpheli/sanık aleyhineymiş gibi anlaşılrsa da kanaatimizce yerinde bir uygulamadır. Aksi takdirde, kollukta alınan ifadeler bu ilke doğrultusunda kolayca bertaraf edilerek, soruşturmadaki ifade alma aşamasının anlamını yitirmesine neden olabilecektir.

Dolayısıyla yasak usul kullanıldığına dair iddiada bulunan şüpheli/sanığın sunduğu deliller yeterince ve etkin şekilde değerlendirilmelidir¹⁰². Bununla birlikte; yasak usullere başvurulmaması için gerekli önlemlerin en başta alınması ve devamında denetimin sağlanması; bu kapsamda, ifade alma işlemi için uygun ortamın yaratılması, işlemin güvenilir ve sağlam teknik araçlarla kayıt altına alınması, yetkili makamların bu konuda bilinçli, bilgi ve tecrübe sahibi kişilerden oluşması gerekmektedir.

¹⁰¹ CENTEL/ZAFER, s. 256.

¹⁰² “Somut olayda; Sanıkların, yasa dışı şekilde gözaltına alındıklarına, gözaltı tarihine, ifade öncesi işkenceye maruz kaldıklarına dair savunmaları bu konuda gösterdikleri delillerin yeterince ve etkin biçimde değerlendirilmemesi, Kolluk aşamasındaki ikrarların maddi delillerle doğrulandığında hükme esas alınabileceği ilkesi doğrultusunda, beyanda geçen olay ve olguların araştırılıp ilgili kişilerin kimliklerin tespit edildiği takdirde tanık sıfatıyla dinlenmeyerek savunma hakkının kısıtlanması, Sanıklarla, ... terör örgütü arasındaki hiyerarşik ilişkinin hangi delillere dayalı olarak ne şekilde kurulduğunun karar yerinde tartışmasız bırakılması, CMK 147. maddesinin 3-4 bentlerin somut olayda uygulanma olanağının tartışmasız bırakılması, Tüm bu nedenlerden dolayı hükmün hukuka aykırı şekilde elde edilmiş delillere dayandırılması, savunmanın ileri sürüldüğü delillerin araştırılmayarak eksik soruşturma ile hüküm kurulması, sanıklarla ... terör örgütü arasındaki hiyerarşik bağın oluştuğuna dair yeterli delil ve gerekçe gösterilmeksizin karar verilmiş olması, hükmün bozulmasını gerektirdiğinden...” Y16.CD, E. 2018/997, K. 2018/1574, T. 12.6.2018, (<http://www.kazanci.com.tr/>, e.t:09.06.2020).

B. Yasak İfade Alma Yöntemleri

1. Kötü davranma

CENTEL//ZAFER'e göre, kötü davranma, yetkili makamın, ifade sırasında Şüphelinin özğür iradesiyle beyanda bulunmasını engelleyici nitelikte, doğrudan veya dolaylı fiziki muamelelerini ifade etmektedir¹⁰³. ŞAHİN//GÖKTÜRK'e ve YURTCAN'a göre kötü davranmadan, ifade alanın veya sorgulayanın müessir şekilde ortaya çıkabilen davranıőı anlaşılmalıdır¹⁰⁴.

DEMİRBAŞ ve ÖZBEK'e göre ise, kötü muamele, vücut dokunulmazlığına ve vücut sağılığına yönelmiş her türlü kasıtlı saldırı ve zarar vermeyi ifade etmektedir¹⁰⁵.

Görüldüğü üzere kötü muamelenin tanımı konusunda doktrinde fikir ayrılıkları bulunmaktadır. Bizim de katıldığımız son görüşe göre, bir davranışın kötü muamele sayılabilmesi için ifadesi alınan kişinin sağığını ve bu sebeple irade özğürlüğünü olumsuz etkilemesi yeterli olup fiziki müdahale yapılması Őart koşulmamalıdır. Sonuçta vücut bütünlüğüne müdahalede bulunmadan da Şüphelinin özğür iradesinin etkilenmesi mümkündür.

Kötü muamele; dövme, gürültü yapma, parlak ışık yansıtma, aşırı sıcak veya soğuk ortamda bulundurma, üzerini kirletecek bir Şey atma gibi icrai veya hasta kişiyi tedavi ettirmeden ifade alma gibi ihmali hareketlerle gerçekleştirilebilir¹⁰⁶. Ancak kötü muameleye sebep olan bu tip davranışlar süreklilik göstermemekte, işkence derecesine varmamaktadır.

¹⁰³ CENTEL//ZAFER, s. 258.

¹⁰⁴ ŞAHİN//GÖKTÜRK, s. 177; YURTCAN, s. 217.

¹⁰⁵ DEMİRBAŞ, Şüphelinin İfadesinin Alınması, s. 362; ÖZBEK//DOĞAN//BACAŐSIZ, s. 245; DEMİR, Nazlı Hilal; "Yasak Deliller ve İnsan Onuru", İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Temmuz 2012, s. 148.

¹⁰⁶ ŞAHİN//GÖKTÜRK, s. 177; CENTEL//ZAFER, s. 258.

2. İşkence

İşkence, Türk Ceza Kanunu (TCK)¹⁰⁷ m.94/1'e göre, "bir kişiye karşı insan onuruyla bağdaşmayan ve bedensel veya ruhsal yönden acı çekmesine, algılama veya irade yeteneğinin etkilenmesine aşağılanmasına yol açacak davranışlar" şeklinde ifade edilmiştir. İşkence Türk hukukunda yasak kabul edilmiştir. Ayrıca AİHS'in 3. maddesinde de; hiç kimseye işkence yapılamayacağı belirtilerek, kişinin vücut bütünlüğü ve insanlık haysiyeti korunmaya çalışılmıştır.

Kötü muamele ile işkence birbirine karıştırılabilir ancak her işkence bir kötü muamele barındırabilirken, her kötü muamele işkence kapsamında sayılmamaktadır. İşkencenin karakteristik özelliği, sistematik, uzun süren ve belirli bir amaca yani ikrara yönelik olmasıdır¹⁰⁸. Örneğin şüpheliyi uzun süre aç bırakma, kelepçeli bir şekilde acı çekeceği pozisyonda tutma, elektrik verme ve ıslatma gibi haller sistematik olduklarında işkence kapsamında sayılmaktadır.

Yargıtay Ceza Genel Kurulu da, kolluk görevlilerinin ifadesi alınan şüphelilere ikrar elde etmek amacıyla işkence yaptığı konulu bir kararında, "Demokratik bir hukuk devletinde, delil elde etme, soruşturmanın temel amacı ve kolluğun görevi olmakla birlikte, bu amaç ve görev insan hakları ihlalleri meşrulaştırıcı ve hukuka aykırı davranmanın bir mazereti olamaz kolluk görevlileri insan haklarına saygılı kalarak hukuka uygun bir şekilde de elde etme görevlerini yerine getirmelidir" ifadelerini kullanmış, insan haklarının ve delillerin hukuka uygun elde edilmesinin önemi üzerinde durmuştur¹⁰⁹.

Kanaatimizce de maddi gerçeğe ulaşmak amacıyla dahi olsa insan hakları ihlal edilerek bir kimsenin vücut bütünlüğüne ve ruh sağlığına

¹⁰⁷ 26.9.2004 tarih ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu, (RG.12.10.2004 - 25611).

¹⁰⁸ CENTEL/ZAFER, s. 259; ŞAHİN/GÖKTÜRK, s. 177.

¹⁰⁹ YCGK, E. 2002/8-191, K. 2002/362, T. 15.10.2002, (<http://www.kazanci.com.tr/>, e.t:08.06.2020).

zarar verilmemelidir. Nitekim işkence suçu insanlık onuruna ve haysiyetine aykırı olduğundan bu yola baŐurmanın gerekçesi ve herhangi bir mazereti olmamalıdır.

3. İlaç verme

Şüphelinin direncini kıracak ve istemediği halde onu konuşmaya yöneltecek nitelikte her türlü katı, sıvı, gaz, iğne veya tablet Şeklinde ilaç verilmesi yasaktır¹¹⁰. Nitekim bazı ilaçlar Şüphelinin irade yeteneğinin zayıflamasına veya tamamen kaybolmasına sebep olabilir. Aynı Şekilde uyuŐturucu madde ve alkol gibi ürünler de yasak ifade yöntemleri kapsamındadır. Söz konusu maddeler ile Şüphelinin direncinin zayıflamasına, uyuŐturulmasına veya uyarılmasına sebep olunarak hukuka uygun delil elde edilemeyecektir. Şüpheli kendi iradesi ile ilaç, uyuŐturucu madde veya alkol almış olsa dahi, bunun farkına varan kolluk görevlisi veya Cumhuriyet savcısı ifade alma işlemine derhal son vermelidir. Şüphelinin beyanlarını özgürce ifade edebileceği doğru zaman beklenmelidir.

4. Yorma

Kişinin aşırı yorulması, yani bedeni yorgunluk ve bitkinlik hali, onun iradesi üzerinde kontrolünü, bir diğer ifadeyle iradi gücünü kaybetmesine neden olmaktadır¹¹¹. Zira yormadan kasıt, durumun Şüphelinin irade hâkimiyetini kaybedecek dereceye getirilmesidir. Buna göre, basit bir yorma bu kapsamda değildir.

Yorma, ya bir yorgunluğa sebebiyet vererek irade özgürlüğüne gerçekten zarar verilmesi ya da önceden mevcut bir yorgunluk derecesinin artırılması suretiyle gerçekleşir¹¹². Örneğin, Şüphelinin gözaltına alınarak yasal sürenin sonuna kadar tutulması, uykusuz ve aç bırakılması, uzun süre ayakta bekletilmesi gibi durumlar yorulmasına yol açmaktadır.

¹¹⁰ ŞAHİN/GÖKTÜRK, s. 180; CENTEL/ZAFER, s. 259; YURTCAN, s. 218.

¹¹¹ CENTEL/ZAFER, s. 259; DEMİRBAŞ, Şüphelinin İfadesinin Alınması, s. 367; YURTCAN, s. 218.

¹¹² ŞENTÜRK, s. 217.

Nitekim yorulmanın sebebinin veya kim tarafından yapıldığının bir önemi olmaksızın, bu durum şüphelinin bitkin düşerek ve irade hâkimiyetine zarar vererek serbestçe karar verme yetisini etkileyecek derecede ilerlemişse o aşamada ifade alma işlemine derhal son verilmelidir. Zira yorma sonucu ortaya çıkan delil de yasak yöntemle elde edilmiş hukuka aykırı bir delil olmaktadır.

5. Aldatma

Şüpheli veya sanığın özgür iradesiyle beyanda bulunmasının hileli davranışlarla veya sözlerle etkilenmesini ifade etmektedir¹¹³. Aldatmada ifadeyi alan, ikrar elde etmek amacıyla şüpheliyi bilinçli olarak yanıltmaktadır. Burada hile şüpheliyi yanıltmak kullanılan bir araçtır.

Ancak belirtelim ki; herhangi bir müdahalede bulunulmadan, şüpheli kendi kusuruyla soruşturmanın ulaştığı aşama konusunda yanıltmışsa, soruşturma organları bu durumdan yararlanabilir¹¹⁴. Zira ifadeyi alan ve herhangi bir müdahalede bulunmayan yetkiliden şüphelinin her yanlışısını düzeltmesi veya değiştirmesi beklenemez. Dolayısıyla ifadeyi alan yetkiliden şüpheliye olayla ilgili bildiklerini gizleyerek anlatmaması aldatma sayılmamalıdır.

CENTEL//ZAFER'e göre; ifade alanın söyledikleri birçok anlam taşıyabilir veya tuzağa düşürücü nitelikte sorular sorabilir; ancak söylediği her şey doğru olmalıdır¹¹⁵. Ancak kanaatimizce, tuzağa düşürücü sorular sorulması ifadesi alınan kişide ister istemez baskı yaratarak kişinin irade hâkimiyetinin etkilenmesine sebep olmaktadır. Dolayısıyla bu durumun aldatma kapsamında sayılmaması için yetkili makamın olağan sınırlar içerisinde kalması gerekmektedir.

Kişi gözaltında iken kolluk görevlisinin kendisinin de başka bir şüpheliymiş gibi davranarak kişiyi konuşturması, diğer suç ortaklarının suçu

¹¹³ ÖZBEK/DOĞAN/BACAKSIZ, s. 246; CENTEL//ZAFER, s. 260; YURTCAN, s. 218.

¹¹⁴ ŞENTÜRK, s. 218.

¹¹⁵ CENTEL//ZAFER, s. 260.

itiraf ettikleri konusunda yalan söylemesi, suçunu itiraf ederse ceza almayacağına söylenmesi de aldatma kapsamında kabul edilmektedir¹¹⁶. Ayrıca vaatte bulunmamakla birlikte, örneğin şüpheli işlenen fiili itiraf ettiği takdirde bunun hiçbir yaptırımının bulunmadığının veya sadece para cezasını gerektirdiğinin söylenmesi de hukuka aykırı bir aldatma sayılmaktadır¹¹⁷. Nitekim ilgili örnekler bakıldığında yetkili makam ikrar elde etme amacıyla gerçekleri çarpıtarak hileli söylemlerde bulunmaktadır ve bu sebeple ifade yasak yöntemle alınmış olduğundan hukuka aykırı delil haline gelmektedir.

6. Cebir veya tehditte bulunma

Cebir veya tehditte bulunma, kişiye karşı fiziki güç kullanarak veya gelecekte ağır ve haksız bir zarara uğratılacağı beyan edilerek özgür iradesinin ortadan kaldırılması halidir¹¹⁸. Kanuna bakıldığında adli kolluğun kullanabileceği fiziksel cebirin sınırlarının çizildiği görülmektedir. Örneğin, gözaltına alınmak istenen şüphelinin kolluğa karşı şiddet kullanması halinde, kolluk da bu şiddetle orantılı olarak fiziki güç kullanabilir¹¹⁹. Bunun gibi istisnai haller dışında ifade sırasında cebir kullanılması yasak yöntemle delil elde edilmesine yol açmaktadır.

Tehdit halinde ise, yetkililerce ağır ve haksız söylemlerle şüpheliyi korkutma suretiyle ikrar elde etmek amaçlanır. Örneğin şüpheliye, suçunu ikrar etmediği takdirde uzun süre gözaltında tutulacağına, isnat edilen suçu işlediğinin yakınlarına ve medyaya duyurulacağına söylenmesi bu kapsamda değerlendirilebilir.

7. Bazı araçları kullanma ve iradeyi bozan diğer müdahaleler

“Bazı araçları kullanma ve iradeyi bozan diğer müdahaleler; özgür iradeyi etkileyen, yalan makinesi, narkoanaliz, hipnoz, şüpheli-

¹¹⁶ YENİSEY/NUHOĞLU, s. 607; YURTCAN, s. 218.

¹¹⁷ DEMİRBAŞ, Şüphelinin İfadesinin Alınması, s. 372; CENTEL/ZAFER, s. 260.

¹¹⁸ YENİSEY/NUHOĞLU, s. 607.

¹¹⁹ CENTEL/ZAFER, s. 261.

linin aç, susuz bırakılması, ilacını kullanmasının engellenmesi gibi davranışlardır¹²⁰. Bu tür davranışlar kanunda sayılmamıştır ancak irade hâkimiyetini etkilediği için yasak usuller kapsamına alınabilmektedir. Örneğin cinsel suçlarda kullanılan ve reaksiyon ölçen pallograf aracı da vücuda müdahale bakımından yasak yöntemlerdendir¹²¹.

Ayrıca usule aykırı tedbirler ileri sürülerek şüpheliye baskı yapılması da bu kapsamda ele alınabilir. Örneğin, “*Susmanın size faydası yok*”, “*sustuğunuz sürece burada misafirimiz olursunuz*” denilmesi bu şekilde bir müdahaledir¹²². Ancak şüphelinin irade hâkimiyetini etkilemeyen, sustuğu takdirde yeni delillerin araştırılacağına söylenmesi bu kapsamda değerlendirilmemelidir. Zira burada olağan gidişatın bildirilmesi söz konusudur. Sonuç olarak belirleyici kıstas, yapılan müdahale sonucunda şüphelinin ifade özgürlüğünün etkilenip etkilenmediğidir.

8. Kanuna aykırı yarar vaat etme

Kanuna aykırı yarar vaat edilmesi; ifadesi alınan kişinin suçunu kabul etmesi halinde gerçeğe aykırı olarak cezasının hafifleyeceği veya kaldırılacağına söylenmesi gibi hallerdir¹²³. “Örneğin, savcının, şüphelinin ikrar etmesi karşılığında cezasının erteleneceğini söylemesi, kanuna aykırı bir vaattir. Çünkü bu konuda karar vermek yetkisi savcıya değil, mahkemeye aittir.”¹²⁴

Ancak kanun hükmünün hatırlatılması niteliğindeki söylemler kanuna aykırı vaat olarak kabul edilmemektedir. Örneğin susma hakkını kullanmak isteyen bir şüpheliyi etkin pişmanlıktan yararlandığı takdirde cezada indirim yapılacağı konusunda bilgilendirmek ve bunun sonucunda şüpheliden özgür iradesi ile ikrar elde etmek yasak yöntem kapsamında sayılmamaktadır. Bununla birlikte Cumhuriyet savcısının

¹²⁰ YENİSEY/NUHOĞLU, s. 607.

¹²¹ ŞAHİN/GÖKTÜRK, s. 190.

¹²² CENTEL/ZAFER, s. 261.

¹²³ YENİSEY/NUHOĞLU, s. 608; ÖZBEK/DOĞAN/BACAĞIZ, s. 246; YURTCAN, s. 218-219.

¹²⁴ CENTEL/ZAFER, s. 262.

şüpheliye kanunen düzenlenen uzlaşma teklifinde bulunması da yasak kapsamında kabul edilmemektedir¹²⁵. Nitekim mühim olan vaat edile- nin gerçeğe ve kanunlara aykırılık teşkil edip etmediği ile şüphelinin irade hâkimiyetini etkileyip etkilemediğidir.

V. ŞÜPHELİ İFADESİNİN DELİL DEĞERİ

A. Genel Olarak

Öncelikle tanımına bakacak olursak; “delil (*kanıt/ispat vasıtası*), ceza uyumsuzluğunun konusu olan olayı temsil eden, olayın mahkeme önünde canlandırılmasına yarayan araçtır”¹²⁶. Ceza muhakemesi hukukunda *delil serbestliği ilkesi* geçerli olup, belli delillerle ispat zorunluluğu bulunmamaktadır¹²⁷. Ancak meydana gelen bir hususu her türlü delille ispat etmek mümkün kabul edilse de, söz konusu delillerin hukuka uygun bir şekilde elde edilmesi gerekir (Ay. m.38/6, CMK m.217/2)¹²⁸.

Soruşturma evresinde, maddi gerçeğe ulaşmak amacıyla, suçla konu olaya ilişkin delilleri toplayarak koruma altına almak soruşturma makamlarının en temel görevleri arasındadır. Soruşturma dosyası, kovuşturma evresine kadar yapılan araştırmaların bir özeti ve aynı zamanda hem hâkimin hem de tarafların duruşmaya hazırlanabilmeleri için oluşturulan ön bilgi kaynağı niteliğindedir¹²⁹. Kendisine suç isnat edilen taraf savunmasını ona göre şekillendirmekte; hâkim de uygulanacak koruma tedbirlerini yahut yargılamadaki gidişatı ona göre belirlemektedir. Nitekim soruşturma aşamasında yeterli şüphe oluşmuşsa, geçilen kovuşturma evresinde, toplanan delillerin incelenmesi ve değerlendirilmesi söz konusu olmaktadır. Zira mahkemenin bir karar verebilmesi için öncesinde delillerin duruşmaya getirilerek tartışılması gerekmektedir.

¹²⁵ ÖZBEK/DOĞAN/BACAĞIZ, s. 246.

¹²⁶ CENTEL/ZAFER, s. 236.

¹²⁷ YURTCAN, s. 121; DEMİRBAŞ, Şüphelinin İfadesinin Alınması, s. 388.

¹²⁸ DEMİRBAŞ, Şüphelinin İfadesinin Alınması, s. 388.

¹²⁹ İPEKÇİOĞLU, Pervin Aksoy; “Gözaltında Alınan İfadenin Önemi ve Delil Değeri”, AÜHFED, 2008, s. 71.

Belirtelim ki; CMK m.206/2'ye göre, hükme esas alınacak tüm deliller kanuna uygun olarak elde edilmeli ve suçta konu olaya ilişkin ispat edilebilir bir etkisi olmalıdır. Ayrıca delillerin elde edilebilir, sağlam, güvenilir, müşterek, akılcı ve bilim tarafından kabul edilebilir nitelikte olması gerekmektedir.¹³⁰. Deliller ne kadar iyi toplanırsa, doğru ve adaletli bir kararın verilmesindeki süreç de bir o kadar olumlu ilerlemektedir. En nihayetinde yargılamayı yapan hâkim ortaya konulan tüm bu delilleri serbestçe değerlendirerek vicdani kanaatine göre bir karar vermektedir (CMK m.217/1).

Teorik olarak, Cumhuriyet savcısı veya kolluk tarafından alınan ifade, yeterli şüphe oluşturması açısından kovuşturmanın başlatılmasında rol oynamaktadır. Uygulamaya bakıldığında ise toplanan deliller kapsamında şüpheli ifadesi, genel hatları ile somut olayın aydınlatılmasında ve soruşturmaya yön verilmesinde önemli kabul edilmektedir.

Daha önce de belirttiğimiz gibi; aksini düşünüyor olsak dahi iddianame düzenlenebilmesi için şüphelinin ifadesinin alınması mutlak bir kural değildir. Kaldı ki; alındığı hallerde de bu ifade her koşulda beyan delili niteliğini haiz değildir. Soruşturma evresinde beyan delili özelliği gösteren açıklamalar, kovuşturma evresinde mahkeme önünde tekrarlandıkları takdirde, bu evre için de beyan delili özelliğini taşımaktadır¹³¹. Bu durumu daha iyi açıklayabilmek adına delil değeri konusunu ifadeyi alan yetkili makama göre iki ayrı başlıkta ele almak gerekmektedir.

B. Cumhuriyet Savcısı Tarafından Alınan İfadenin Delil Değeri

Soruşturma aşamasının yürütülmesinden Cumhuriyet savcısı sorumludur. Cumhuriyet savcısı kendisi veya emrindeki adli kolluk görevlileri vasıtasıyla suçta ilişkin aleyhe ve lehe olan tüm delilleri toplar. Toplanan delillerin koruma altına alınmasını sağlar. Bu kapsamda şüpheli ifadesinin alınması da Cumhuriyet savcısına ve kolluğa tanınmış bir yetkidir. Ancak kanunda şüphelinin ifadesinin alınmasına ilişkin

¹³⁰ CENTEL/ZAFER, s. 239-240.

¹³¹ CENTEL/ZAFER, s. 242; DEMİRBAŞ, Şüphelinin İfadesinin Alınması, s. 90-91.

bazı hükümlerde yalnızca Cumhuriyet savcısına yetki tanınmıştır. Söz konusu yetki ihlal edildiğinde alınan ifadenin hukuken delil değeri kalmamaktadır. Dolayısıyla bu yetkilerden en önemlilere değinmek gerekmektedir.

Şöyle ki; hakkında zorla getirme kararı verilen şüpheli, ifadesinin alınması için kanunda belirtilen süre içerisinde Cumhuriyet savcısının önüne getirilebilir. Zorla getirme kararı ifade alma işleminin sonuna kadar devam etmektedir (CMK m.146/5). Bu aşamada ifade almaya hâkim veya mahkeme dışında yalnızca Cumhuriyet savcısı yetkilidir (CMK m.146/4).

Bununla birlikte suça sürüklenen çocuğun ifade alma işlemi söz konusu olduğunda da yalnızca Cumhuriyet savcısı yetkilidir (ÇÇK m.15/1). Müdafî huzurunda dahi olsa kolluk tarafından çocuğun ifadesi alınmışsa, bu ifade hukuka aykırı olduğundan hükme esas alınamamaktadır¹³². Nitekim bu düzenleme ile çocuğun üstün yararını korumak amaçlanmıştır.

Gerekli durumlarda şüphelinin ifadesinin tekrar alınması da söz konusu olabilmektedir¹³³. İlk ifadenin alınmasında bazı hallerde önce kolluk, bazı hallerde ise önce Cumhuriyet savcısı ifade alabilmektedir¹³⁴. Ancak ikinci durumda, istisnai hüküm içeren CMK m.148/5 devreye girmektedir. İlgili hükme göre, “şüphelinin aynı olayla ilgili olarak yeniden ifadesinin alınması ihtiyacı ortaya çıktığında, bu işlem ancak Cumhuriyet savcısı tarafından yapılabilir”¹³⁵. Öte yandan kanunda belirtilen bazı

¹³² YENİSEY, Feridun ve diğerleri; Suça Sürüklenen Çocuklara Hukuki Yardım, Ankara 2010, s. 109.

¹³³ DEMİRBAŞ, Şüphelinin İfadesinin Alınması, s. 68.

¹³⁴ CENTEL/ZAFER, s. 246.

¹³⁵ Sanık N. Ö.'ün kollukta savunmanı olmadan alınan 02.11.2007 günlü ilk ifadesinde atılı suçlamaları kabul etmediği, aynı sanığın gene kollukta savunmanı olmadan alınan 28.11.2007 günlü ikinci ifadesinde ise hırsızlık ve işyeri dokunulmazlığını bozmak suçlarını işlediğine dair detaylı anlatımda bulunduğu, sanığın bu eylem nedeniyle C.Savcısınca ifadesinin alınmadığı, tutuklama istemli olarak Sulh Ceza Mahkemesi'ne sevk edildiği, 29.11.2007 günlü Zonguldak 1.Sulh Ceza Mahkemesi'ndeki sorgusunda ise atılı suçlamaları kabul etmediği, kamu davası açılması üzerine Zonguldak 2. Asliye Ceza Mahkemesi'nin 08.01.2008 günlü celsesinde alınan savunmasında da atılı suçlamaları kabul etmediği ve dosyada sanığın atılı suç işlediğine dair kollukta savunmanı bulunmadan alınan ikinci ifadesindeki ikrarı dışında da kesin, yeterli, inandırıcı ve hukuki bir kanıt bulunmadığının anlaşılması karşısında Tür-

suç tipleri ile ilgili olarak ikinci ifadenin alınmasında Cumhuriyet savcısının yazılı emri ile adli kolluğa yetki verilmesi durumu saklıdır¹³⁶.

Dolayısıyla kanunda sayılan hallerde, istisnalar dışında Cumhuriyet savcısının yetkisi dışında başka bir makam veya kişinin ifade alma işlemini gerçekleştirmesi hukuka aykırı kabul edilmekte ve alınan ifade delil değerini yitirmektedir. Ayrıca hukuka aykırı şekilde alınan ifadeden yola çıkılarak başkaca delillere de ulaşılabilir. İşte bu durumda hukuka aykırı delil niteliği taşıyan ifade vasıtasıyla elde edilen diğer deliller de hukuka aykırı nitelikte olduğundan yargılamada kullanılamaz¹³⁷.

Diğer yandan ifade alma işlemi, yukarıda sayılan hallerde kanunda belirtilen yetkiye uygun olarak Cumhuriyet savcısı tarafından yapılsa dahi şüphelinin ifade sırasındaki beyanları ile duruşmadaki beyanlarının çelişmesi olası bir durumdur. Bununla ilgili olarak CMK m.213'te "*Aralarında çelişki bulunması halinde; sanığın, hâkim veya mahkeme huzurunda yaptığı açıklamalar ile Cumhuriyet savcısı tarafından alınan veya müdafinin hazır bulunduğu kolluk ifadesine ilişkin tutanaklar duruşmada okunabilir.*" hükmü düzenlenmiştir. İlgili maddeden anlaşılacağı üzere; şüphelinin savcı huzurundaki beyanı ile mahkeme önünde sorgu sırasındaki beyanları çelişirse, bu ifadenin mahkeme önünde okunması ve ardından şüpheli tarafından aynı beyanların tekrar edilmesi mümkündür¹³⁸.

kiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 4709 Sayılı Kanun ile değişik 38/6 maddesi uyarınca Kanuna aykırı olarak elde edilmiş bulgular, delil olarak kabul edilemez. hükmü ile 5271 sayılı CMK. nun 148/4. ve 5. fıkralarında yer alan ... hükümlerine aykırı şekilde sanığın başkaca kesin, yeterli, inandırıcı ve hukuki kanıtlarla desteklenmeyen kolluk anlatımının hükme esas alınarak sanığın atılı suçlardan beraati yerine yazılı şekilde cezalandırılmasına karar verilmesi" bozmayı gerektirmiştir. Y.6.CD, T. 5.5.2011, E. 2010/30146, K. 2011/6501, (<http://www.kazanci.com.tr/>, e.t:16.03.2021).

¹³⁶ 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu – Geçici Madde 19/1-b (Ek: 25/7/2018-7145/13 m.): "*Bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren üç yıl süreyle; 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun İkinci Kitap Dördüncü Kısım Dördüncü, Beşinci, Altıncı ve Yedinci Bölümünde tanımlanan suçlar ile 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu kapsamına giren suçlar veya örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlar bakımından: Şüphelinin aynı olayla ilgili olarak yeniden ifadesinin alınması ihtiyacı ortaya çıktığında bu işlem, Cumhuriyet savcısı veya Cumhuriyet savcısının yazılı emri üzerine adli kolluk tarafından yapılabilir.*"

¹³⁷ YCGK, T. 29.11.2005, E. 2005/7-144, K. 2005/150, (<http://www.kazanci.com.tr/>, e.t:16.03.2021).

¹³⁸ Ancak bu şekilde mahkeme önünde ikinci kez beyanda bulunulmuş olacağından, şüpheli veya sanığın hâkim veya mahkeme tarafından dinlenmesi artık ifade değil sorgu olarak adlandırılır.

Yargılama aşamasında hâkim çelişkiyi gidermek için ifade tutanağını okuduktan sonra sorgulanan sanık farklı beyanlarda da bulunabilir: İlk ihtimalde savcılıkta verdiği ifadeyi kabul etmeyerek mahkeme önünde yaptığı açıklamalarının doğru olduğunu söyleyebilir ki bu takdirde diğer delillerle birlikte de değerlendirildiğinde önceki ifadesinin bir değeri kalmaz ise mahkeme önündeki beyanları geçerli kabul edilebilir. İkinci olarak savcılıktaki ifadesini kabul ederek, mahkeme önünde aynı doğrultuda yeniden açıklama yapabilir. Burada da mahkeme sorgusunda tekrar ettiği hususlar geçerli olabilir; fakat ifade tutanağı da hükme esas alınabilir. Üçüncü olarak ise hem savcılıktaki ifadelerinin tümünü inkâr ederek hem de mahkeme önünde önceki sorgusuna kıyasla tamamen veya kısmen farklı beyanlarda bulunmak isteyebilir. Bu halde de, hâkim hüküm kurarken vicdani kanaatine göre ve diğer delillerle birlikte değerlendirip gerekçesini de göstererek, huzurunda verilen iki ifadeden birine dayanabilir¹³⁹. Nitekim bu son ihtimalde şüpheli veya sanık mahkeme önünde iki farklı beyanda bulunmuş olmaktadır. Bu sebeple hâkimin iki ifadeden birine dayanması gerekçelendirmek koşuluyla hukuka uygun kabul edilmelidir.

Yukarıda belirtilen durumlar haricinde, şüpheli, susma hakkını kullanmayı da tercih etmiş olabilir. Ancak savcılıktaki ifade sırasında susma hakkını kullanmış ve duruşmadaki sorguda beyanda bulunmuşsa burada bir çelişkiden söz edilemez¹⁴⁰. Zira susma hakkını kullanmak şüphelinin aleyhine sonuçlar doğmasına sebep olduğu takdirde bu hak anlamını yitirmiş olmaktadır. Diğer yandan şüpheli savcılıktaki ifadesinde suçunu ikrar etmiş ancak duruşma sırasında susma hakkını kullanmışsa burada çelişkili bir durum olduğu kabul edilebilir. Kanaatimizce bu halde duruşmada ikrar içeren ifade tutanağının hâkim tarafından okunması ve sanığın sorgudaki beyanları ile çelişkiler giderilerek, hüküm verilmeden önce olayın aydınlatılması gerekmektedir. Yalnızca ikrar içeren savcılık ifade tutanağı esas alınarak mahkûmiyet kararı verilmemelidir. Zira ik-

¹³⁹ İPEKÇİOĞLU, s. 72.

¹⁴⁰ CENTEL/ZAFER, s. 249; ÜNVER, Yener/HAKERİ, Hakan; Ceza Muhakemesi Hukuku, C. 1, 15. Baskı, (Adalet Yayınevi), Ankara 2019, s. 1461.

rar, diğer somut delil veya delillerle desteklenmesi gereken bir delil türüdür¹⁴¹.

Sonuç olarak savcılık tarafından alınan şüpheli ifadesi, duruşma esnasında hâkim tarafından okunarak tekrarlandığı takdirde bir beyan delili niteliğini haiz olabilir. Ardından gerekçesiyle birlikte bu beyan deliline dayanılarak hüküm kurulabilir. Aksi takdirde alınan ifadenin delil değeri kalmamaktadır. Kaldı ki önceki ifadelerin mahkemedeki sorgu sırasında yeniden okunması ile amaçlanan oluşan çelişkiyi gidermek ve bu suretle maddi gerçeği ortaya çıkarmaktır. Ancak daha önce de değindiğimiz gibi hâkim kararını ancak duruşmaya getirilmiş ve huzurunda tartışılmış delillere dayandırabileceğinden; deliller tartışılıp çelişkiler giderilmeden hüküm verilmemelidir. Savcılıkta alınan şüpheli ifadesi ile birlikte yan deliller de belirtilerek karar gerekçelendirilmelidir. Nihayetinde hüküm verilebilmesi için, ortada herhangi bir kuşku olmaması; yeterli, inandırıcı ve kesin delillerin bulunması gerekmektedir.

C. Kolluk Tarafından Alınan İfadenin Değeri

Cumhuriyet savcısının emrindeki adli kollukta alınan ifadenin delil değerini daha iyi açıklayabilmek için, ifade sırasında müdafinin bulunup bulunmamasına ve etkilerine göre iki başlık altında ele almak gerekmektedir.

141 “Savcılık veya kolluktaki ikrarı içeren tutanaklar duruşmada kanıt olarak okunamaz. Dolayısıyla kanıt olarak hükme esas alınmazlar. Kaldı ki duruşma sırasındaki ikrarın bile tek başına kesin kanıt olduğu kabul edilemez. Zira bir insanın kendisini suçlu kabul etmesi veya bir başkasının suçunu kabullenmesi olanaklıdır. Bu itibarla duruşmadaki ikrarın da başkaca yan kanıtlarla desteklenmesi gerekir.”, YCGK, E. 1990/6-257, K. 1990/335, T. 10.12.1990; “Vidani delil sisteminin geçerli bulunduğu ceza yargılaması hukukumuzda, özgür iradeye dayalı olan ikrarın da, diğer tüm deliller gibi yargıç tarafından serbestçe takdir edilip değerlendirilmesi gerekir. Gerçekten de, bir kimsenin suçlu olmadığı halde kendisini suçlu sayması veya bir başkasının suçunu kabullenmesi mümkündür. O halde, ikrarın hangi aşamada gerçekleştiği ve özgür iradeye dayalı olup olmadığı, ikrarda bulunanın beyanın ciddiyetini ve bundan doğacak sonuçları bilip bilmediği, ikrarın başkaca deliller veya emarelerle desteklenip desteklenmediği, hayatın olağan akışına uygun düşüp düşmediği, kuşkudan arınmışlığını ve belirliliğini zayıflatacak biçimde ikrardan dönülüp dönülmediği gibi hususlar da göz önünde bulundurulmak suretiyle, somut olaydaki ikrarın delil değeri ortaya konulmalı ve ispat sorunu bu şekilde çözümlenmelidir.”, YCGK, E. 2005/7-144, K. 2005/150, T. 29.11.2005, (<http://www.kazanci.com.tr/>, e.t:15.03.2021).

1. Müdafî huzurunda kolluk tarafından alınan ifadenin delil değeri

Müdafî, şüpheli veya sanığın savunmasını üstlenen avukattır. Şüpheli tarafından savunma hakkının müdafî aracılığıyla kullanılması, soruşturma ve devamındaki kovuşturmanın hukuka uygun yürütülmesi açısından oldukça önem teşkil etmektedir.

Müdafilik sıfatı, şüpheli, sanık ya da kanuni temsilcinin seçimiyle veya baro tarafından resen görevlendirmeye kazanılmaktadır¹⁴². Yani müdafilik seçme yoluyla ya da *atama* yoluyla olabilir. Bir diğer ikili ayırım olarak da; *ihtiyari müdafilik* ve kanunda sayılan istisnalar kapsamında *zorunlu müdafilik* söz konusu olabilir. İfadesi alınacak kişi; on sekiz yaşını doldurmamış çocuk, kendisini savunamayacak derecede malul veya sağır ve dilsiz ise; alt sınırı beş yıldan fazla hapis cezasını gerektiren suçlardan dolayı yapılan soruşturma veya kovuşturma söz konusu ise kendisine istemi aranmaksızın baro tarafından bir müdafî görevlendirilmektedir (CMK m.150/2-3). Bununla birlikte; şüphelinin gözlem altına alınması (CMK m.74/2), gözaltına alınan kişinin serbest bırakılması nedeniyle veya tutuklama talebi ile sorguya sevk edilmesi (CMK m.91/7, m.101/3) gibi hallerde zorunlu müdafilikten bahsedilmekte ve müdafîin hukuki yardımından yararlanılması mecburi kabul edilmektedir.

Belirmek gerekir ki; hukukumuza yeni dâhil olan *seri muhakeme usulü* kapsamında yapılan soruşturmalarda da şüphelinin müdafî ile temsili zorunludur. Koşullar oluşmuşsa, ifade alma sırasında Cumhuriyet savcısı dışında kolluğun da bu usul hakkında şüpheliyi bilgilendirme yetisi vardır. Ancak usulün teklifi ve bu teklifin kabul edilmesi müdafî huzurunda Cumhuriyet savcısı önünde yapılmalıdır (CMK m.250/2-3).

İfadesi alınacak şüpheli soruşturmanın her aşamasında bir veya birden fazla müdafîin yardımından yararlanma hakkına sahiptir. Ancak soruşturma evresinde ifade almada en çok üç avukat hazır bulunabilmek-

¹⁴² CENTEL/ZAFER, s. 204; YURTCAN, s. 241-242.

tedir (CMK m.150/1-2). Kanunda belirtilen bu gibi istisnai durumlar haricinde, şüphelinin müdafî yardımından yararlanması, müdafîin şüpheli ile görüşmesi ve yanında bulunması hiçbir şekilde kısıtlanamaz ve engellenemez.

Seçme ya da atama yoluyla görevlendirilen müdafîin hukuki yardımında bulunması, onun gerekli işlemlerde şüphelinin yanında yer almasını gerektirmektedir¹⁴³. Zira şüphelinin sahip olduğu müdafî yardımından yararlanma hakkının fiilen gerçekleşebilmesi için müdafîin ifade sırasında da hazır bulunması gerekmektedir. İfade alma işlemine geçmeden önce ise müdafî, şüpheli ile bir ön görüşme yaparak onu bilgilendirmeli ve isnat edilen suç ile ilgili olarak şüpheliyi aydınlatmalıdır. Özellikle etkin pişmanlık veya uzlaştırma kapsamındaki bir suç isnadı söz konusu ise müdafî, gerekli tüm hususları sonuçları ile birlikte doğru ve anlaşılır şekilde şüpheliye aktarmalıdır.

İfade sırasında ise müdafî, açıklatıcı sorular sorarak bunların da tutanağa geçirilmesini isteyebilmekte ve şüphelinin haklarını korumaya yönelik müdahalelerde bulunabilmektedir¹⁴⁴. Ancak bu müdahaleler maddi olayı karartabilecek nitelikte değil, olayı daha açık ve doğru bir biçimde açıklatıcı nitelikte lehe müdahaleler olmalıdır. Dolayısıyla müdafî sadece hukukî yardımında bulunabilir; şüphelinin ifadesi alınırken şüpheliye sorulan soruya doğrudan cevap veremez, onun yerini aldığı izlenimi veren herhangi bir müdahalede bulunamaz. Şüpheliye bütün kanunî haklarını hatırlatabilir ancak müdafîin her türlü müdahalesi tutanağa geçirilir (YGIAY m.23/1-d).

Nitekim soruşturma evresinde alınan ifadenin delil değeri gerekli usullere uyulması ve hukuka uygun hareket edilmesi ile de doğru orantılıdır. Kollukta alınan şüpheli ifadesi müdafî huzurunda da olsa her zaman tek başına delil niteliği taşımamaktadır ve bu ifadenin hükme esas

¹⁴³ CENTEL, Nur, "Ceza Soruşturmasında Müdafîin Rolüne Eleştirel Yaklaşım", İÜHFİM, C. LXXII, S. 2, T. 2014, s. 704.

¹⁴⁴ CENTEL, Nur, "3842 Sayılı Yasa Hükümleri Karşısında Tutuklama ve Yakalama", Yargı Reformu 2000 Sempozyumu, İzmir 2000, s. 621.

alınabilmesi için belli şartların bulunması gerekmektedir. Zira ifade işlemi sırasında müdafinin bulunmasına rağmen yasak usul uygulanması durumunda, söz konusu ifadenin de delil değeri kalmayacağından, bu tutanak hükme esas alınmamalıdır.

Belirtelim ki; kollukta alınan ifade ile sulh ceza hâkimi veya mahkeme önünde duruşmada yapılan sorgunun çelişmesi meselesi burada da delil değeri açısından önem taşımaktadır. Kanunda yalnızca aralarında çelişki olduğu takdirde ifade tutanaklarının okunması mümkün kılındığından, bu istisnai bir durum olarak kabul edilmektedir¹⁴⁵. Buna karşılık, Cumhuriyet savcısı tarafından alınan ifadeden farklı olarak, kolluk tarafından alınan ifadenin duruşmada okunabilmesi için; ifade ve sorgu arasında bir çelişki olması yeterli olmayıp aynı zamanda ifade alma sırasında müdafinin de hazır bulunması gerekmektedir.

Sonuç olarak müdafii huzurunda alınan ifade sonucu düzenlenen tutanak, sorgu ile çelişmediği takdirde, kovuşturma aşamasında doğrudan belge delili niteliği taşımaktadır. Örneğin, baskı ile bir suçu üstlenen şüpheli, müdafii huzurunda bu doğrultuda ifade vermiş ancak sorgu aşamasında susma hakkını kullanmış olabilir. Yargılama aşamasında bu durumda yasak usulü ispat sorunu ortaya çıkmaktadır. Zira baskı yapıldığı iddiası soyut kalmış ve diğer hususlarla desteklenememişse alınan ifadelere dayanılarak mahkemelerce cezalara hükmedilmesi olası sonuç olduğundan; seçilmiş veya atanmış müdafinin bu konuda çok dikkatli olması, fiili olarak hukuki yardımda bulunmadan hiçbir koşulda tutanağı imzalamaması gerekmektedir.

2. Müdafii olmadan kolluk tarafından alınan ifadenin delil değeri

Daha önce de belirttiğimiz gibi; soruşturma evresinde beyan delili özelliği gösteren açıklamalar, kovuşturma evresinde sorgu sırasında tekrarlandıkları takdirde *beyan delili* özelliği; belli hallerde de *belge delili* özelliği taşımaktadır¹⁴⁶. Buna ilişkin olarak CMK m.148/4'te "*müdafii*

¹⁴⁵ CENTEL/ZAFER, s. 248.

¹⁴⁶ CENTEL/ZAFER, s. 242.

hazır bulunmaksızın kollukça alınan ifadenin, hâkim veya mahkeme huzurunda şüpheli veya sanık tarafından doğrulanmadıkça hükme esas alınamayacağı” belirtilmiştir. Bir başka anlatımla, müdafî olmadan alınan ifadenin hükme esas alınabilmesi için, hâkim veya mahkeme önündeki sorguda bu ifadelerin doğrulanması gerekmektedir¹⁴⁷. Aksi halde alınan ifadenin hukuki değeri kalmamaktadır.

Doktrinde bu hükmün varlığının gereksiz olduğunu savunan yazarlar bulunmaktadır¹⁴⁸. Bizim de katıldığımız bu görüşe göre, CMK m.148/4 ile m.213 birbiriyle uyumlu olmadığı sonucuna varılır. Zira kolluk tarafından müdafî hazır bulunmaksızın alınan ifade mahkeme önünde şüpheli tarafından doğrulanarak tekrarlandığı takdirde, artık sorguya dayanan bir delilden bahsedilecek ve hâkim önünde yapılan açıklamalar dikkate alınacaktır. Kanunda yalnızca müdafî eşliğinde alınan ifadenin duruşmada okunabilmesi hüküm altına alındığından (m. 213); müdafî hazır bulunmadan alınan ifade ile yapılan sorgu arasında bir çelişki yoksa zaten bu ifade tutanağının kovuşturma aşamasında bir delil değeri kalmayacak ve tutanak duruşmada tartışılmayacaktır. Kaldı ki; iki hüküm birlikte değerlendirildiğinde, müdafîin ifade sırasında hazır olması fark etmeksizin, önceki ifade duruşmada doğrulandığı ve ifade ile sorgu örtüşükleri takdirde hâkimin bu ifade tutanağını belge delili kabul ederek hükme esas alabileceği anlamı çıkmaktadır. Nitekim uygulama ile CMK m.217 de göz önüne alındığında; hükme esas alınacak tüm delillerin mahkeme huzurunda tartışılması gerektiği ve en sonunda kolluktaki ifadenin değil de mahkeme önündeki sorguda yapılan açıklamaların beyan delili olarak hükme esas alındığı açıktır¹⁴⁹.

¹⁴⁷ “Sanığın kollukta müdafî bulunmaksızın alınan ifadesinin, duruşmada kabul edilmedikçe CMK 148/4 maddesi kapsamında hükme esas alınamayacağından bu beyanın delil olarak kabul edilmediği...” Y.16. CD, E. 2017/2783, K. 2018/218, T. 6.2.2018; “Müdafî hazır bulunmadan kollukça alınan sanığın beyanı dışında başkaca mahkumiyetine yeterli delil bulunmayan sanık hakkında beraat kararı verilmesi gerekirken, mahkumiyetine hükümlenmesi...”, Y19.CD, E. 2016/982, K. 2017/6010, T. 21.6.2017, (<http://www.kazanci.com.tr/>, e.t:10.06.2020).

¹⁴⁸ ÜNVER/HAKERİ, s. 1460.

¹⁴⁹ “Sanıklar ... haklarında kurulan hükümler yönünden yapılan inceleme sonucunda; a-)Sanıkların kolluk anlatımlarının müdafî olmaksızın alınması karşısında; duruşmada okunarak CMK 213 ve 148/4 madde hükmüne aykırı olarak kolluktaki ifadelerinin mahkeme ve hakim önünde tekrar edilmediği gözetilmeksizin hükme esas alınarak CMK 217/2. maddesine muhalefet edilmesi, b-)Sanıkların aşamalarda tutarlı bulunan ve dosya kapsamıyla kısmen doğrulanan savunmaları ve delilleri değerlendirilmeksizin

Aksi görüşe göre ise, CMK m.148/4 ile m.213 birlikte değerlendirildiğinde ancak bir anlam ifade etmektedir¹⁵⁰. Düzenlenen bu hükümlere göre; müdafî hazır bulunduğu takdirde yalnızca ifade ile sorgu arasında çelişki varsa tutanağın duruşmada okunması söz konusu iken, müdafî hazır bulunmadığında alınan ifadenin tamamının sorgu sırasında şüpheli veya sanık tarafından bizzat doğrulanması gerekmektedir. Buna göre müdafî eşliğinde ifade alınmışsa, ifade tutanağı ile sorgu arasında çelişki olmaması halinde, örneğin susma hakkı kullanılması halinde, tutanak okunmadan doğrudan delil kabul edilerek hükme esas alınabilir. Nitekim ifade alma işlemi müdafî olmaksızın yapılmışsa ve mahkeme önündeki sorguda yapılan açıklamalarla çelişiyorsa, bu ifade tutanağı duruşmada tartışılmayacağı gibi hükme de esas alınamayacaktır.

Bu görüşe göre her ne kadar ifadenin doğrulanmasının yeniden beyanda bulunmak olarak anlaşılması gerektiği savunulmuş olsa da¹⁵¹, yargılama sırasında sanığa “kollukta verdiğin ifadeler doğru mu?” sorusu yöneltilerek, sanıktan “doğru” niteliğindeki cevap alındıktan sonra söz konusu ifade tutanağının hükme esas alınabileceği ihtimali uygulamada olasıdır. Dolayısıyla hak kaybı yaşanmaması adına müdafî olmaksızın alınan ifadelerin mahkeme aşamasında tekrarlandığı ve diğer delillerle desteklendiği takdirde ancak hükme esas alınabilmesi gerekmektedir.

Tartışma konusu ile ilgili olarak Yargıtay 18. Ceza Dairesi'nin 31.05.2017 tarihinde verdiği E. 2015/35285 ve K. 2017/6905 sayılı kararına bakıldığında “Vıcdani kanının oluştuğu duruşma sürecini yansıtan tutanaklar, belgeler ve gerekçe içeriğine göre yapılan incelemede; CMK'nın 148/4 maddesinde yer alan “Müdafî hazır bulunmaksızın kollukça alınan ifade, hâkim veya mahkeme huzurunda şüpheli veya sanık tarafından doğrulanmadıkça hükme esas alınamaz” ve aynı yasanın 213. maddesinde yer alan “Aralarında çelişki bulunması halinde; sanığın, hâkim veya mahkeme

savunma haklarının kısıtlanarak eksik soruşturma ile hüküm kurulması...” Y16.CD, E. 2018/997, K. 2018/1574, T. 12.6.2018, (<http://www.kazanci.com.tr/>, e.t:06.06.2020).

¹⁵⁰ TAŞKIN, Ş. Cankat; “Müdafînin ve Vekilin Hukuki Yardımı, Sınırları ile Uygulamada Karşılaşılan Sorunların AİHM İçtihatları Işığında Değerlendirilmesi”, TBB Dergisi, S. 69, Y. 2007, s. 240.

¹⁵¹ İPEKÇİOĞLU, s. 73.

huzurunda yaptığı açıklamalar ile Cumhuriyet savcısı tarafından alınan veya müdafinin hazır bulunduğu kolluk ifadesine ilişkin tutanaklar duruşmada okunabilir.” şeklindeki yasal düzenlemelere göre; sanığın önceki ifadesinin duruşmada okunmasının ilk koşulunun iki ifade arasında çelişki bulunması, ikinci koşulun ise sanığın önceki ifadesinin; hakim, mahkeme ya da Cumhuriyet Savcısı tarafından alınması veya kollukta alındığı takdirde ise ifadeye müdafinin katılmış olmasıdır.

Somut olayda her ne kadar sanığın kolluk ifadesinde, müştekiye hakaret ettiğini kabul etmesine rağmen bu ifadenin müdafii huzurunda alınmadığı, sanığın talimat mahkemesindeki duruşmada bu ifadesini doğrulamadığı, bu nedenle sanığın kolluk ifadesinin duruşmada okunamayacağı, hükme esas alınamayacağının gözetilmemesi” bozma nedeni sayılmıştır¹⁵². Buna göre müdafii olmadan alınan ifadenin sanık tarafından doğrulanmaması nedeniyle duruşmada okunamayacağı sonucuna varılmaktadır. Öyleyse bu halde kolluk ifadesinin hiçbir delil değeri kalmamakla birlikte, yürütülen soruşturmada ifade alma işlemi amacına uygunluğunu da yitirmektedir.

Kaldı ki; Yargıtay 16. Ceza Dairesi’nin 12.6.2018 tarihinde verdiği E. 2018/997 ve K. 2018/1574 sayılı kararında “Sanıkların kolluk anlamlarının müdafii olmaksızın alınması karşısında; duruşmada okunarak

¹⁵² Benzer kararlar için bkz. “Ceza Muhakemesi Kanununun 213. maddesine göre sanığın hakim ya da mahkeme huzurunda yaptığı açıklamalar ile Cumhuriyet Savcısı tarafından alınan ifadelerin duruşmada okunabilmesi kabul edilerek Cumhuriyet Savcısı tarafından alınan ifadelere de delil olma değeri tanınmıştır. Buna karşılık sanığın kollukça alınan ifadesine ilişkin tutanağın duruşmada okunabilmesi için kollukta ifade alındığı sırada müdafinin hazır bulunması koşulu aranmaktadır. Somut olayda sanıklar atılı suçları işlediklerini mahkemede kabul etmemişlerdir. Kollukta ise ifadeleri alınırken müdafinin hazır olmadığı sırada sanıklar ... ve ... suçlarını ikrar ettiklerinden, CMK.nun 213. maddesi uyarınca bu ifade tutanakları duruşmada okunamayacağı gibi hükme de esas alınamayacağı gözetilmeden atılı suçları sanıkların işlediklerine dair başkaca hangi delillerin hükme esas alındığı açıklanıp tartışılmadan sanıkların mahkumiyetlerine karar verilmesi, bozmayı gerektirmiştir.” Y.8.CD, T. 12.11.2018, E. 2018/2488, K. 2018/12531; “CMK’nın 148/4. maddesinin, “müdafii hazır bulunmaksızın kollukça alınan ifade, hakim veya mahkeme huzurunda şüpheli veya sanık tarafından doğrulanmadıkça hükme esas alınmaz” hükmünü içerdiği, olayımızda da sanıklardan U.’ün müdafisiz kolluk savunmasında toplam 10 ayrı olayı anlatırken 6. sırada da bu olaya değinerek suçu, diğer sanık B. ile birlikte işlediklerini belirtmekle beraber, sonraki aşamalarda ve diğer sanıkların tüm aşamalarda suçlamayı red ve inkar ettikleri, yine sanık U.’ün hakim veya mahkeme huzurunda da müdafisiz kolluk beyanını doğrulamadığı anlaşılmakla; Mahkemece sanık U.’ün müdafisiz kolluk savunmasına itibar edilmemesinde bir isabetsizlik görülmemiştir.” Y.13.CD, T. 24.06.2015, E. 2014/24767, K. 2015/11737, (<http://www.kazanci.com.tr/>, e.t:15.03.2021).

CMK 213 ve 148/4 madde hükmüne aykırı olarak kolluktaki ifadelerinin mahkeme ve hakim önünde tekrar edilmediği gözetilmeksizin hükme esas alınarak CMK 217/2. maddesine muhalefet edilmesi” kanuna aykırı olduğundan bozma nedeni sayılmıştır¹⁵³. Karara konu olayda kolluk tarafından müdafî olmaksızın ifadeler alınmış ve bu ifadede sanıklardan ikrar elde edilmiştir. Cumhuriyet savcısında, Sulh Ceza Hâkimliğinde ve mahkemedeki savunmalarında ise sanıklar suçlamayı kabul etmediklerini beyan etmiştir. Belirtelim ki; ifade sırasında müdafî bulunmadığından, bu şekilde ifade ile sorgunun çelişmesi halinde, ifade tutanaklarının duruşmada okunması m.213 uyarınca mümkün değildir. Buna karşılık müdafî olmadan alınan ifadenin belge delili niteliğinde olabilmesi için sanıklar tarafından m.148/4 uyarınca tekrar edilmesi halinde mümkündür ve ancak bu koşulda hükme esas alınabilir. Aksi takdirde ifadenin hiçbir hukuki değeri kalmaz ve somut olaydaki gibi mahkûmiyet kararı na gerekçe edinilemez.

Bu konuda soruşturma ve kovuşturma aşamalarının hukuka uygun yürütülmesi ile şüpheli/sanığın yaşayabileceği hak kayıplarının önüne geçebilmek için en temel çözüm; yeni kanuni düzenlemeye gidilerek zorunlu müdafîlik sisteminin her suç tipi için getirilmesidir. İkincil bir çözüm yolu olarak ise her iki madde arasındaki uyumsuzluğun giderilmesi için bir düzenleme yapılarak; m.148/4 hükmünde yer alan “doğrulanma” kelimesinin “kollukta alınan ifadenin duruşmada okunarak sanığa hatırlatılmasının ardından sanık tarafından doğrulanması” şeklinde değiştirilmesi ve m.213 hükmüne ise “müdafî hazır bulunup bulunmadığı fark etmeksizin” ibaresinin eklenmesi gerektiği kanaatindeyiz. Bu şekilde müdafî olmaksızın alınan ifadenin hükme esas alınabilir bir delil olabilmesi için duruşma sırasında sanığa okunarak hatırlatılmadan yalnızca “doğru” kelimesinin yeterli bulunmasının önüne geçilmesi ve maddi gerçeği aydınlatması açısından en önemli soruşturma işlemlerinden biri olan şüpheli ifadesinin değerini kaybetmesinin önlenmesi amaçlanmış olur. Ancak yine de her suç tipi için zorunlu müdafîlik uygulamasının getirilmesinin bu konuda daha kalıcı ve geçerli bir çözüm yolu olduğu unutulmamalıdır.

¹⁵³ Madde 217 – “(2) Yüklenen suç, hukuka uygun bir şekilde elde edilmiş her türlü delille ispat edilebilir”.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Çalışmamızda belirtilen bilgiler ışığında anlaşılmalıdır ki; soruşturma evresinde adli kolluk veya Cumhuriyet savcısı tarafından toplanması gereken deliller arasında *şüpheli ifadesinin* önemli bir yeri vardır. Nitekim mağdur her suç tipinde olayı detaylarıyla bilen konumda olmazken, şüpheli genellikle olaya en iyi şekilde vakıf olan kişidir. Dolayısıyla yasak usuller kullanılmadığı takdirde, suç şüphesi altında bırakılan kişilerin olay hakkındaki bilgilerinin sıcağı sıcağına aktarması, soruşturmanın ve yargılamanın devamı açısından önemli bir beyan delili niteliği taşımaktadır. Ancak bu aktarım ile maddi gerçeği açığa çıkarma kapsamındaki yönlendirici işlevin yanında, şüpheliye savunma hakkını kullanması imkânı da sağlanır.

CMK ve YGİAY hükümleri uyarınca ifade alma işlemi her ne kadar sıkı kurallara bağlanmış olsa da, bu kurallar kimi zaman uygulama ile ters düşmektedir. Zira yetkili makamla ilgili olarak CMK sisteminde ifade almanın Cumhuriyet savcısı tarafından yapılması gerektiği hedeflense de; bu işlem çoğunlukla adli kolluk tarafından yapılmaktadır. Oysaki ifade alma basit bir işlem olmayıp kanuni kurallardan ziyade birçok temel hak ve özgürlükleri de içinde barındıran bir ceza muhakemesi işlemidir. Kanaatimizce, ihlaller sonucu soruşturma ve yargılamanın tehlikeye düşmemesinin önüne geçilmesi için bu konuda yeni kanuni düzenlemeler yapılması, Cumhuriyet savcılarının soruşturmayı tümüyle adli kolluğa devretmesinin önüne geçilmesi gerekmektedir.

Söz konusu ihlaller kapsamında uygulamada öne çıkan; şüpheliye haklarının öğretilmesi kapsamında yeteri kadar açıklama yapılması gerektiği halde yalnızca temel birkaç husustan bahsetmenin yeterli görülmesi; kanunen sahip olduğu susma hakkını kullandığı takdirde suçu işlediğine dair kanaat oluşturulması; müdafî henüz gelmeden ifadenin alınmış olması veya ifadeden önce dosyadaki delillerin müdafî tarafından incelenmesi konusunda zorluk çıkartılması gibi hukuka aykırı yöntemlere başvurulmaktadır.

Ancak kimlik tespiti yapıldıktan sonra olaya ilişkin bilgi ve delillerin şüpheliye doğru aktarılması ve savunma hakkını da esasen kullanabilmesi için öncelikle isnat edilen suçun soruşturmaya zarar verilmeyecek şekilde detaylıca açıklanması gerekir. Ardından kanuni haklarının yalnızca şeklen değil açıkça ve anlaşılır dilde hatırlatılması gerekir. Bu kapsamda kişinin usulüne uygun olarak müdafii yardımından ve ifadeden önce ya da ifade sırasında istediği her an susma hakkından yararlanmasının sağlanması; yararlandığı durumda da masumluk karinesinin gözetilmeye devam edilmesi gerekir.

Bununla birlikte ikrar elde etmek amacıyla yasak ifade alma yöntemlerine sıklıkla başvurulabilmektedir. Böyle durumlarda çoğu zaman ispat sorunu gündeme gelse de, iddiayı destekleyici ibareler mevcut ise elde edilen beyanlar ile bu suretle ortaya çıkan diğer deliller soruşturma ve kovuşturma aşamasında verilecek kararlara, uygulanacak koruma tedbirlerine delil teşkil etmemelidir. İspat edilemediği takdirde dahi yine de makul şüphe var ise bu ifade tutanağı yan delillerle desteklenmelidir.

Aksi halde bir kimsenin, olayla hiç alakası olamamasına rağmen yalnızca suçu işlediği varsayımı ile ifadesinin alınması ihtimalinde; buradaki beyanlarına göre koruma tedbirlerinin uygulanmasına rağmen yargılama sonucunda bu kişinin masum olduğu hükmüne varıldığında lekelenme hakkı açıkça ihlal edilmiş olmaktadır. Üstelik uzun süren dava sonucunda toplumda güveni sarsılarak, içinde bulunduğu durum psikolojisini de olumsuz yönde etkilemektedir. Bu kişinin suçu işlemiş bir fail olması ihtimalinde ise; usulüne uygun olarak ifadesine başvurulmadığı ve tüm deliller kaybolmadan toplanmadığı takdirde, olay yeterince açıklığa kavuşmamakta, hakkında olması gerekenden daha ağır cezalar istemiyle iddianame düzenlenerek, kişi daha da olumsuz durumlar içerisinde kalabilmektedir. Özetle masum olup olmadığı fark etmesizin kendisine suç isnat edilen kişiler, hüküm verilene kadar endişe ve korku duyarak belirsizliğin içerisinde psikolojik bir iç savaş vermektedir¹⁵⁴.

¹⁵⁴ “Korku cezadan çok daha beterdir, çünkü ceza bellidir, ağır da olsa, hafif de; hiçbir zaman belirsizliğin dehşeti kadar, o sonsuz gerilimin ürkünçlüğü kadar kötü değildir.”, ZWEIG, Stefan; Korku, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s. 45.

Kanaatimizce tüm bu hukuka aykırılıkları ve psikolojik problemleri en aza indirmek amacıyla, ifade alma kapsamında somut delillerle şüpheli olduğu kanaatine varılan kişilerin olay hakkındaki bilgilerine derhal başvurularak buna göre suç soruşturmasına yön verilmesi gerekmektedir. Ancak ifadesine başvuru alan kişiler kanunda belirtilen kurallara uygun olarak dinlenmeli ve gelişen teknoloji ile bu işlem zorunlu olarak sesli ve görüntülü şekilde kayıt alınırken aynı zamanda her husus da yazılı olarak tutanak altına alınmalıdır.

Ancak belirtilen tüm bu işlemlerin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi gerekmektedir. Özellikle uygun bir ortam sağlanarak, ifadesi alınacak kişinin psikolojik olarak rahat hissetmesine, oturtulmasına ve kelepçe takılmadan, sakin bir halde bildiklerini aktarmasına özen gösterilmelidir. Diğer yandan yetkili makam da acele etmeyerek sabırlı davranmalı ve aktif bir dinleme ortamı sağlamalıdır. Kanaatimizce bu şekilde bilgiler daha sağlıklı aktarılmakta ve olayın aydınlatılması daha kolay hale gelmektedir.

Ayrıca hukuka aykırılıkları ve hak ihlallerini olabildiğince engellemek adına, ifade almada amaç ve yöntem konusunda yetkili makamların yeteri kadar aydınlatılmış ve bu konuda bilgilendirilmiş olmaları gerekmektedir. Özellikle kolluktaki görevliler yeterli bilgiye ve tecrübeye sahip olmadan doğrudan bu işlemi yapmaya yetkilendirilmemelidir. Hatta her bir kolluk merciinde yalnızca bu işlem için hukuk eğitimi almış, uygulanacak esas ve usuller konusunda uzmanlaşmış tecrübeli kişiler yetkilendirilmelidir.

Elbette ki ifade almanın usulüne göre yürütülmesinde yalnızca kolluk ve savcılık makamı değil, eğer görevlendirilmişse müdafinin de önemli yükümlülükleri bulunmaktadır. Bu yükümlülükler kapsamında ifade alınmadan önce soruşturma dosyasındaki evrakları incelemeli, dosyaya ve özellikle dosyadaki delillere hâkim olmalı, delillerin hukuka uygun olarak elde edilip edilmediğini kontrol etmelidir. Tüm bu edindiği bilgiler ışığında müvekkilini de aydınlatmalıdır. Ayrıca ifade alma sırasında fark ettiği, müvekkili lehine halen toplanmamış deliller varsa,

bunların da derhal toplanmasını ve dosyaya konulmasını talep etmelidir. Bir diğer önemli husus olarak, müvekkilinin ifade alma işleminden önce psikolojik veya fiziki őiddete uğramadığından emin olmalı ve sağlık raporlarının usulüne uygun olarak alınıp alınmadığını kontrol etmelidir. Nitekim müdafı, yasak usulle ifade alınmasına hiçbir koşulda müsaade etmemelidir.

İfade alma işlemi bittiğinde ise, müdafı tutanağı detaylı olarak okumalı, açıklamaların tutanağa doğru aktarıldığından emin olmadan imzasını atmamalıdır. Herhangi bir hukuka aykırılık durumuna rastladığında da tutanağa Őerh düşmekten veyahut duruma göre ilgili soruşturmada görevli Cumhuriyet savcısı ile görüşmekten kaçınmamalıdır. Zira müdafı etkin Şekilde hukuki yardımda bulunarak müvekkilinin haklarını korumak ve gözetmekle yükümlüdür.

Kaldı ki; söz konusu hukuki yardımın gerekliliği sebebiyle yasak usullerin uygulanmaması ve alınan ifadelerin sonradan delil değerini yitirmemesi için müdafı huzurunda alınması zorunlu durumların artırılması ve hatta zorunlu müdafilik sisteminin her suç tipi için getirilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Zira mevcut kanun hükümleri ile müdafı bulunmadan alınan ifadenin delil değerini yitirerek hukuka aykırı olması daha olasıdır. Her Őeyden de önemlisi, yeni düzenleme ile Şüphelinin özgür iradesiyle ifade vermesinin, haklarının doğru ve etkili Şekilde korunmasının sağlanması gerekmektedir.

Unutulmamalıdır ki, isnat edilen suç her ne olursa olsun, yapılan işlemler ve toplanan deliller sonucunda, bir kişinin en temel hakkı olan özgürlüğünün kısıtlanması söz konusu olabilir. Bu sebeple soruşturmanın başlangıcından hüküm verilene kadar görev alan tüm makamların ve bilgisine başvurulan tüm Őahısların gerekli hassasiyet ve özeni göstermesi, mevcut hukuk kurallarına ve ilgili kanun hükümlerine uyması gerekmektedir. Nitekim Anayasa ile güvence altına alınan suçsuzluk karanesi gereği kendisine suç isnat edilen kişi, suçluluğu mahkeme kararıyla sabit olmadıkça suçsuz kabul edilir. Suç sabit olmadığı halde, Şüpheliye suçlu gözüyle bakılarak insan hakları ağır biçimde ihlal edilmekle birlikte, söz

konusu ön yargılar adaletin zamanında tecelli etmesinin de önüne geçmektedir.

Özgürlüğü kısıtlanan bireyler açısından adaletin gecikmesi hukuk düzenini olumsuz etkilemekte, toplumun adalete olan güvenini sarsmaktadır. Nitekim W.S. Landor'un da belirttiği gibi, "*geciken adalet, adaletsizliktir*". Kendisine suç isnat edilen sanık veya suç mağduru açısından adaletin en kısa zamanda ve en doğru şekilde tecelli edebilmesi için; iddia, savunma ve yargılama makamlarının maddi gerçeği ortaya çıkarmak amacıyla yürüttüğü kolektif çalışmanın hukuk kuralları ile belirlenen usule uygun olarak sonuçlandırılması gerekmektedir. Dolayısıyla delillerinin temel taşı olan ifade alma işlemi sırasında, özellikle şüphelinin en temel haklarından olan savunma ve adil yargılanma haklarının hiçbir mazeretle ihlal edilmemesi, insan haysiyetine dokunulmaması ve kolektif çalışma doğrultusunda gerekli önlemlerin alınarak, denetimlerin sağlanması ile kanunun uygulanması amacıyla yeni düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

APIŐ, Özge; “Güncel Yargı Kararları ve Yasa Değişiklikleri Işığında İfade Alma ve Sorgu Sırasında Şüpheli/Sanığın Hakları”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C. 25, S. 1, Haziran 2019, s. 53–85.

ARICAN, Mehmet; “Ceza Muhakemesi Hukukunda İfade Alma ve Sorgu”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 17, S. 1, Y. 2009, s. 43-66.

ALDEMİR, Hüseyin; Yakalama, Gözaltına Alma, Tutuklama ve Adli Kontrol, 4. Baskı (Adalet Yayınevi), Ankara 2020.

BİRTEK, Fatih; AHİM, Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay Kararları Işığında Ceza Muhakemesinde Delil ve İspat, 2. Baskı, (Adalet Yayınevi), Ankara 2017.

CENTEL, Nur; “Ceza Soruşturmasında Müdafin Rolüne Eleştirel Yaklaşım”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C. LXXII, S. 2, Y. 2014, s. 703-724.

CENTEL, Nur; “3842 Sayılı Yasa Hükümleri Karşısında Tutuklama ve Yakalama”, Yargı Reformu 2000 Sempozyumu, İzmir 2000, s. 608-628.

CENTEL, Nur/ZAFER, Hamide; Ceza Muhakemesi Hukuku, (Beta Yayıncılık), İstanbul 2018.

DEMİR, Nazlı Hilal; “Yasak Deliller ve İnsan Onuru”, İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Temmuz 2012.

DEMİRBAŞ, Timur; Soruşturma Evresinde Şüphelinin İfadesinin Alınması, 5. Baskı, (Seçkin Yayıncılık), Ankara 2018.

DEMİRBAŞ, Timur; “Soruşturma Evresinde Şüphelinin İfadesinin Alınması ve Müdafilik”, Ceza Hukuku Dergisi, C. 2, S. 4, Ağustos 2007, s. 79-95.

DÖNMEZ, Burcu; Ceza Muhakemesi Hukukunda Çapraz Sorgu (Doğrudan Soru Yönelime), 2. Baskı, (Seçkin Yayıncılık), Ankara 2019.

ESER, Albin; “Alman ve Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Sanığın Hukuki Durumu”, (Çev. Nur Centel), Yargıtay Dergisi, S. 16, s. 313-338.

HAYDAR, Nuran; Susma Hakkı, (Seçkin Yayıncılık), Ankara 2019.

İNCİ, Z. Özen; “Şüpheli ve Sanığa Rağmen Bir Ceza Muhakemesi Hukuku Mu? Şüpheli ve Sanığın Ceza Muhakemesi İşlemlerine Katılma Yükümlülüğü ve Bu Yükümlülüğün Sınırları Hakkında Düşünceler”, Hacettepe HFD, C. 7, S. 2, Y. 2017, s. 119–168.

İPEKÇİOĞLU, Pervin Aksoy; “Gözaltında Alınan İfadenin Önemi ve Delil Değeri”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Y. 2008, s. 51-82.

KAHRAMAN, Erkut Güçlü; “Yeterli Şüphe Kavramının İddianamenin İfadesi Kurumu Bakımından Değerlendirilmesi”, DEÜHFD, C. 16, S. 1, Y. 2014, s. 123-150.

KARAKURT, Ahu; “Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda İddianamenin İfadesi”, TBB Dergisi, S. 82, Y. 2009, s. 170-200.

KOCAOĞLU, Serhat Sinan; “Susma Hakkı”, Ankara Barosu Dergisi, 2011/1, s. 29-58.

ÖZBEK, Veli Özer/DOĞAN, Koray/BACAKSIZ, Pınar; Ceza Muhakemesi Hukuku, 12. Baskı, (Seçkin Yayıncılık), Ankara 2019.

ÖZBOYACI, Alper; “Yasak İfade Alma ve Yasak Sorgu”, Terazi Hukuk Dergisi, C. 2, S. 16, Aralık 2007, s. 69-78.

ÖZEN, Mustafa; Öğreti ve Uygulama Işığında Ceza Muhakemesi Hukuku, 3. Baskı, (Adalet Yayınevi), Ankara 2019.

ÖZKORUL, İsmet; “İfade ve Sorgu”, (www.ceza-bb.adalet.gov.tr/makale/173.doc, e.t:01.06.2020).

ÖZKUL, Fatih; “Ceza Yargılamasında Hukuka Aykırı Şekilde Elde Edilen Delillerin Değerlendirilmesi Sorunu”, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, C. 0, S. 9, Y. 2017, s. 397-425.

ÖZTÜRK, Bahri/TEZCAN, Durmuş/ERDEM, Mustafa Ruhan/SIRMA GEZER, Özge/SAYGILAR KIRIT, Yasemin F./ALAN AKCAN, Esra/ÖZAYDIN, Özdem/ERDEN TÜTÜNCÜ, Efser/ALTINOK VILLEMIN, Derya/TOK, Mehmet Can; Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, 14. Baskı, (Seçkin Yayıncılık), Ankara 2020 (ÖZTÜRK ve diğerleri).

PEHLİVAN, Ali; “Soruşturma Evresinde Müdafı ve Vekilin Evrak İnceleme Yetkisi”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C. 19, S. 2, Aralık 2013, s. 1491-1540.

SEVÜK, Handan Yokuş; “Ceza Muhakemesi Hukukunda Bilirkişilik”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C. LXIV, S. 1, Y. 2006, s. 49-107.

SOYASLAN, Doğan; Ceza Muhakemesi Hukuku, 3. Baskı, (Yetkin Yayınları), Ankara 2007.

ŞAHİN, Cumhuri/GÖKTÜRK, Neslihan; Ceza Muhakemesi Hukuku, I, 10. Baskı, (Seçkin Yayıncılık), Ankara 2019.

ŞENTÜRK, Candide; “Ceza Muhakemesinde İfade ve Sorgu”, Ceza Hukuku Dergisi, C. 7, S. 19, Ağustos 2012, s. 173-233.

TAŞKIN, Şaban Cankat; “Müdafinin ve Vekilin Hukuki Yardımı, Sınırları ile Uygulamada Karşılaşılan Sorunların AİHM İçtihatları Işığında Değerlendirilmesi”, TBB Dergisi, S. 69, Y. 2007, s. 211-240.

TOPRAK, Ufuk; “Şüphelinin Susma Hakkının Güvenilir Kişiyeye Başvurulması Yöntemiyle İhlaline Alman Yargıtay Kararları Işığında Kısa Bir Bakış”, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, C. 1, S. 7, Y. 2011, s. 257-286.

ÜNVER, Yener/HAKERİ, Hakan; Ceza Muhakemesi Hukuku, C. 1, 15. Baskı, (Adalet Yayınevi), Ankara 2019.

YENİSEY, Feridun/NUHOĞLU Ayşe; Ceza Muhakemesi Hukuku, 6. Baskı, (Seçkin Yayıncılık), Ankara 2018.

YENİSEY, Feridun/TÜYSÜZ, Ahmet/KOÇYILDIRIM, Gök-tan/GÜVEN, İrfan/FIRAT, Melek Salih/KARAKAYA, Naim/ACAR, Necla/ZİYALAR, Neylan/EJDEROĞLU, Özlem/AKÇO BİLEN, Seda; Suça Sürüklenen Çocuklara Hukuki Yardım, Eğitimci El Kitabı, Ankara 2010 (YENİSEY ve diğerleri).

YURTCAN, Erdener; Ceza Yargılaması Hukuku, 16. Bası, (Seçkin Yayıncılık), Ankara 2019.

ZWEIG, Stefan; Korku, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

<https://sozluk.gov.tr/> (Türk Dil Kurumu, Güncel Türkçe Sözlük).

<http://www.kazanci.com.tr/> (Kazancı İçtihat Bankası).

<http://www.resmigazete.gov.tr> (Resmi Gazete).